

ARCHEOLOGISCHE OPGRAVING

MECHELEN

PREDIKHERENKLOOSTER

(prov. ANTWERPEN)

BASISRAPPORT

Monument
Vandekerckhove

Auteur: Bert HEYVAERT
Redactie: Bart BARTHOLOMIEUX

Monument Vandekerckhove nv
Oostrozebekestraat 54
8770 INGELMUNSTER

Afdeling Archeologie
Rapport 2019/26

Afbeelding op schutblad: 'Het Predikheren' © Paul Hermans, eigen werk. Available under public license, attribution 4.0 International (cc by 4.0). https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Het_Predikheren_-_Mechelen_13-09-2018_16-08-42.jpg

0. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Opgraving ☒	Prospectie ☐
Vergunningsnummer: 2017/023	
Datum aanvraag:	
Naam aanvrager: HEYVAERT Bert	
Naam site: Mechelen, Predikherenklooster	
Naam aanvrager metaaldetectie: HEYVAERT Bert	
Vergunningsnummer metaaldetectie: 2017/023	
Opdrachtgever:	Stadsbestuur Mechelen
Uitvoerder:	Monument Vandekerckhove nv Oostrozebekestraat 54 8770 Ingelmunster
Bevoegde Vlaamse overheid:	Alde Verhaert (erfgoedconsulent, Onroerend Erfgoed Antwerpen)
Bevoegde gemeentelijke Archeologische Dienst:	Dienst Archeologie Mechelen
Projectleider:	Bart Bartholomieux
Leidinggevend archeoloog:	Bert Heyvaert
Archeologisch team:	Michelle Arnouts, Werner Wijns, Kathleen Couchez
Plannen:	Bert Heyvaert & Raf Trommelmans
Conservatie:	/
Materiaaltekeningen:	/
Start veldwerk:	21/2/2017
Einde veldwerk:	22/6/2017
Wetenschappelijke begeleiding:	/
Projectcode:	MEPR17
Provincie:	Antwerpen
Gemeente:	Mechelen
Deelgemeente:	/
Plaats:	Mechelen, Edgard Tinellaan 4
Lambertcoördinaten:	157 775,84 m - 191 456,62 m; 157 833,35 m - 191 498,37 m
Kadastrale gegevens:	Mechelen, 1ste afdeling sectie B, perceel 0005/00K000
Beheer opgravingsdata:	Monument Vandekerckhove nv Oostrozebekestraat 54 8770 Ingelmunster
Beheer vondsten:	Stad Mechelen
Titel:	Archeologische opgraving Mechelen Predikherenklooster (prov. Antwerpen). Basisrapport conceptversie.
Rapportnummer:	2019/26
Contact:	info@monument.be; T: +32 51 31 60 80

© Monument Vandekerckhove nv, Oostrozebekestraat 54, 8770 Ingelmunster. Figuren: Monument Vandekerckhove nv, tenzij anders vermeld. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de uitgever.

1. INHOUDSTAFEL

0. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	2
1. INHOUDSTAFEL	3
2. INLEIDING	5
3. SITUERING	7
3.1. RUIMTELIJKE EN TOPOGRAFISCHE SITUERING	7
3.2. GEOGRAFISCHE EN BODEMKUNDIGE SITUERING.....	7
4. HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS	9
4.1. MECHELEN – BEKNOPT HISTORISCHE INFORMATIE.....	9
4.2. SITE PREDIKHERENKLOOSTER	10
4.2.1. <i>Historische informatie</i>	10
4.2.2. <i>Archeologische informatie</i>	14
5. ONDERZOEKSMETHODE	17
5.1. ALGEMEEN	17
5.1.1. <i>Vraagstelling</i>	17
5.1.2. <i>Randvoorwaarden</i>	19
5.1.3. <i>Wetenschappelijke begeleiding</i>	19
5.2. BESCHRIJVING	20
5.2.1. <i>Vorbereiding</i>	20
5.2.2. <i>Veldwerk</i>	20
5.2.3. <i>Vondstverwerking en rapportage</i>	21
6. BESCHRIJVING VAN SPOREN & VONDSTEN	23
6.1. SPOREN ALGEMEEN.....	23
6.1.1. <i>Fasering</i>	23
6.2. FASE 1: SPOREN OUDER DAN DE HUIDIGE GEBOUWEN.....	24
6.1.1. <i>Fase 1.1: Sporen ouder dan de Oostelijke pandgang (Late Middeleeuwen – 1657)</i>	25
6.1.2. <i>Fase 1.2: Sporen ouder dan het kerkgebouw (Late Middeleeuwen – 1720/1733)</i>	27
6.3. FASE 2: BOUW VAN DE PANDGANGEN (1657-1684)	31
6.3.1. <i>Bouw van de oostvleugel (1657): sporen</i>	31
6.3.2. <i>Bouw van de westelijke vleugel (1681-1684): sporen</i>	37
6.3.3. <i>Beschrijving van de vondsten</i>	40
6.3.3.1. <i>Aardewerk</i>	40
6.3.3.2. <i>Andere vondsten</i>	41
6.4. FASE 3: BOUW VAN DE HUIDIGE KERK (1720-1733)	43
6.4.1. <i>Beschrijving van de sporen</i>	43
6.4.2. <i>Beschrijving van de vondsten</i>	47
6.4.2.1. <i>Aardewerk</i>	47
6.4.2.2. <i>Andere vondsten</i>	47
6.5. FASE 4: OCCUPATIE VAN HET KLOOSTER DOOR DE PREDIKHEREN (1657-1796)	49

6.5.1. Beschrijving van de sporen	49
6.6. FASE 5: 19DE EN 20STE EEUW	55
6.6.1. Beschrijving van de sporen	55
6.6.1.1. Sporen in de pandgang.....	55
6.6.1.2. Sporen in de kerk.....	60
6.6.2. Beschrijving van de vondsten	63
6.6.2.1. Aardewerk.....	63
6.6.2.2. Andere vondsten.....	63
7. DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE VINDPLAATS	65
7.1. ALGEMENE CONCLUSIE	65
8. LITERATUUR	67
9. BIJLAGEN	69

2. INLEIDING

Van 21 februari 2017 tot en met 22 juni 2017 voerde een team van Monument-Vandekerckhove NV een archeologische opgraving uit in het voormalige Predikherenklooster te Mechelen. De planning van het project ging nauw samen met deze van de restauratiewerken, waardoor het onderzoek in verschillende fasen werd uitgevoerd. Concreet werd er gewerkt van 21 februari tot en met 9 maart; 14 maart tot en met 15 maart; 22 maart en 22 juni. Dit onderzoek werd uitgevoerd in het kader van fase 3 van de restauratie van het Predikherenklooster.

Aangezien de geplande ingrepen gepaard gingen met een verstoring van de bodem adviseerde Onroerend Erfgoed een archeologische opgraving, teneinde te vermijden dat archeologisch waardevolle informatie ongedocumenteerd verloren zou gaan. Het onderzoek werd uitgevoerd volgens de bijzondere voorwaarden opgesteld door het agentschap Onroerend Erfgoed.

In dit basisrapport worden de resultaten van het archeologisch onderzoek voorgesteld. In enkele inleidende hoofdstukken worden de geografische, bodemkundige, historische en archeologische situering van het terrein toegelicht, alsook de gebruikte methodologie bij het onderzoek. Vervolgens worden de resultaten besproken en wordt een interpretatie gegeven aan de aangetroffen sporen en vondsten. Als besluit volgt een synthese van de resultaten. Het geheel wordt verduidelijkt door middel van kaarten en foto's. Als bijlage zijn de gedigitaliseerde overzichtsplannen opgenomen. Bij het rapport hoort een digitale informatiedrager met daarop de plannen en de digitale versie van deze tekst. Foto's en inventarissen kunnen ook geraadpleegd worden via het publieke luik van de database van Monument Vandekerckhove via:

<http://www.monarcho.be/web/monument/archeologie/public/home/home?globals=%7B%22ProjectId%22%3A%2261b329fd-3ab8-4635-9361-a72100ec4040%22%7D>

Langs deze weg wordt eveneens dank betuigd aan volgende personen en instanties die zorgden voor een aangename samenwerking en bijdroegen tot het vlotte verloop van het onderzoek: Callebaut architecten; de firma Renotec (grondwerken); Stefaan Van der Stadt, Maarten Vanooteghem en Manu Vermeerberghen (Monument-Vandekerckhove NV); Alde Verhaert (Onroerend Erfgoed); Bart Robberechts, Liesbeth Troubleyn & Frank Kinnaer (stad Mechelen).

3. SITUERING

3.1. Ruimtelijke en topografische situering

Mechelen is een stad in de Belgische provincie Antwerpen. Ze ligt centraal tussen de grote steden Antwerpen en Brussel, aan de rivier de Dijle, en telt zo'n 80.000 inwoners. De stad is de hoofdplaats van het kieskanton en het gerechtelijk kanton Mechelen.

Het grondgebied van de stad Mechelen meet 2706 ha, waarvan 281 intra muros. Samen met de in 1976 gefusioneerde randgemeenten Walem, Heffen, Leest, Hombeek, Muizen en een klein deel van Sint-Katelijne-Waver bedraagt de totale oppervlakte van Mechelen 6518 ha.

Het projectgebied ligt in het uiterste noorden van de binnenstad, naast de Edgard Tinellaan. De site wordt ingesloten door de Dossinkazerne, de Goswin de Stassartstraat en de Jodenstraat. Vanaf 6 september 2019 doet het voormalige klooster dienst als stadsbibliotheek.

3.2. Geografische en bodemkundige situering

De Mechelse bodem is licht glooiend; het hoogteverschil tegenover de zeespiegel schommelt van 2m bij de samenvloeiing van Dijle en Zenne (Zennegat) tot 14m op Hanswijk. Het gebied ligt in de zandstreek aan de zuidwestrand van de Kempen. Rijke landbouwgronden zijn er in de omgeving van de Dijle, de Zenne en de talrijke vlieten die op één na tot het stroomgebied van de Dijle behoren. Deze is hier nog een getijdenrivier.

Op de bodemkaart van Vlaanderen staat de onderzochte zone ingekleurd als bebouwde zone (OB)

Figuur 1: Hoogtemodel van Mechelen met aanduiding van het projectgebied (TROUBLEYN e.a. 2007, p. 24)

4. HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

4.1. Mechelen – beknopte historische informatie

De stad Mechelen, met haar omringende gehuchten en dorpen, vormde binnen het hertogdom Brabant een afzonderlijke heerlijkheid en hield als dusdanig stand tot het einde van het ancien régime. De fusie van stad en omliggende gemeenten komt grosso modo overeen met de omschrijving van deze oude heerlijkheid.

De naam ‘Mechelen’ verscheen voor de eerste maal in 870. Tijdens de Merovingische periode lag er waarschijnlijk op de grens tussen de Brabant- en de Rijengouw een hofdomein ‘Mechelen’. Als kruispunt van handelswegen en geschikte oversteekplaats over de Dijle was het een aantrekkelijke vestigingsplek.

In de 10de eeuw kreeg de prins-bisschop van Luik het domein Mechelen in leen. Door het verwerven van heerlijke rechten ontstond de *‘heerlijkheid Mechelen’*, die samen met de dorpen Muizen, Hombeek, Heffen, Hever en Leest zou uitgroeien tot het district Mechelen (Luiks bezit) binnen het Land van Mechelen (hertogelijk bezit). Na een kortstondige overheersing door de hertog van Brabant kwam Mechelen in 1356 in het bezit van Lodewijk van Male, graaf van Vlaanderen, waarna het werd opgenomen in het Bourgondische landencomplex.

In de 15de en 16de eeuw beleefde Mechelen haar absolute bloei. In 1474 werd de stad de juridische hoofdstad van de Spaanse Nederlanden. In 1506 werd ze ook de bestuurlijke hoofdstad. De intense economische bedrijvigheid, die ook op de periferie een gunstige weerslag had, werd eind 16de eeuw door de vijandelijkheden tussen Spaansgezinden en Staatsen grotendeels teniet gedaan. Pas begin 18de eeuw kwam er terug deining rond de stad. Door haar rol als middelpunt in het 19de-eeuwse spoorwegnetwerk kende de stad in de 19de en het begin van de 20ste eeuw weer een grote groei. Vandaag is Mechelen een belangrijke regionale centrumstad.

4.2. Site Predikherenklooster

Een uitgebreid historisch onderzoek werd reeds uitgevoerd in het kader van het archeologisch onderzoek uitgevoerd door Studiebureau Archeologie in 2015 en 2016.¹ Voor een uitvoerig geschiedkundig relaas omtrent de ontwikkeling van de site wordt dan ook naar deze studie verwezen. Een archeologienota die in 2016 werd opgemaakt door de dienst Archeologie van de stad Mechelen gaat nog dieper in op de oudste geschiedenis van deze plaats.²

Hieronder wordt een samenvatting gegeven die specifiek gericht is op de informatie die relevant is voor het onderzoek waarop dit rapport van toepassing is.

4.2.1. Historische informatie

Tussen 1264 en 1268 werd begonnen met de bouw van de tweede Mechelse stadsomwalling, die samenviel met de huidige ring. Rond deze periode ontstonden de eerste straten in de omgeving van het projectgebied.

Op basis van een plan uit 1669 en het wijkboek van 1646 maakte de dienst Archeologie van de stad Mechelen een reconstructie van de percelering en bebouwing rond het midden van de 17de eeuw. In het projectgebied kochten de Predikheren stelselmatig de aanwezige percelen op om de uitbreiding van het klooster mogelijk te maken. Perceel 6 werd verworven in 1655. Percelen 11, 2 en 7 werden respectievelijk aangekocht in 1659, 1665 en 1720 (zie Figuur 2 en Figuur 3).³

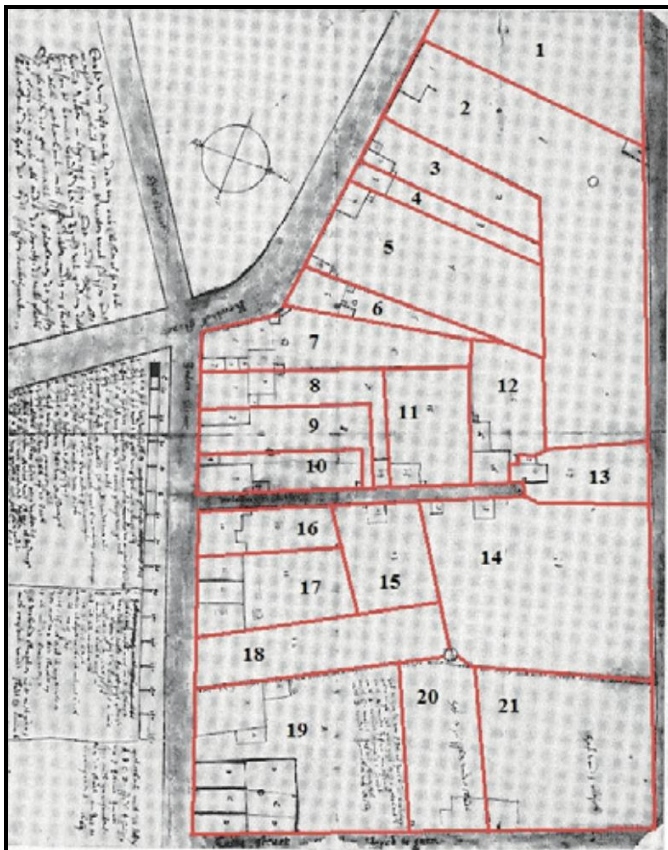
Door de bouw van het klooster werd de oude percelering teniet gedaan, waardoor de Volcaerdstaat verdween. Vanaf 1657 werd het eerste deel van het klooster gebouwd (zie Figuur 4). Het betrof de huidige oostelijke pandgang en een deel van de noordelijke pandgang. Enkele decennia later werd tussen 1681 en 1684 een westvleugel gebouwd. Deze omvatte de rest van de huidige noordelijke pandgang en de volledige westelijke pandgang. Aansluitend werd tussen 1684 en 1687 de zuidelijke pandgang toegevoegd.⁴ De pandgang had als doel de behuizing van de broeders te ontsluiten.

¹ SMEETS e.a. 2017.

² <https://id.erfgoed.net/archeologie/archeologienotas/684>

³ KINNAER 2011; ORNAMENT 2012.

⁴ ORNAMENT 2012, pp. 21-23, 34.

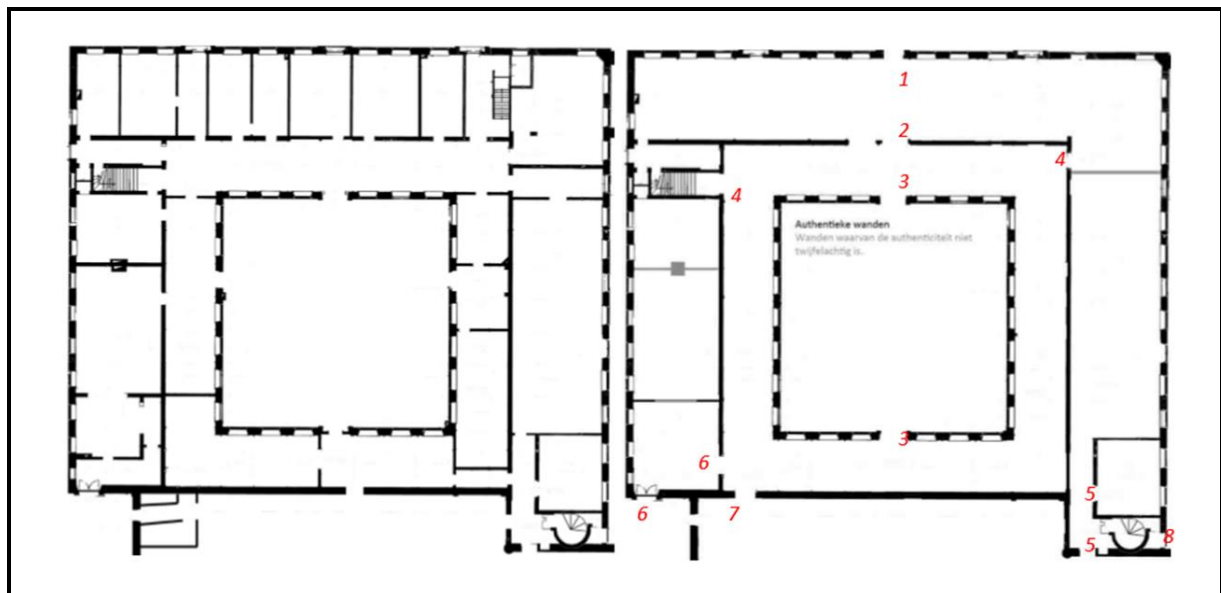
Figuur 2: de omgeving van het projectgebied vóór de bouw van het klooster met aanduiding van de verschillende percelen (KINNAER 2011).

Figuur 3: synthese van de kloostergebouwen en de oudere percelen (ORNAMENT 2012).

Figuur 4: verschillende bouwfases van het klooster (ORNAMENT 2012).

Figuur 5: vergelijking van de kloosterindeling voor de restauratie (links) en het oorspronkelijk volume (rechts) (ORNAMENT 2012).

De eerste kerk die werd gebouwd had een voorlopig karakter. Het duurde tot 1720 voor de bouw van de huidige kerk begon. De plattegrond was deze van een driebeukige basiliek met een middenschip onder een zadeldak met verlaagde zijbeuken. De noordelijke zijbeuk werd tegen de zuidelijke kloostervleugel aangebouwd. Uiteindelijk werd de bouw afgerond in 1735.⁵

In 1796 werd het klooster onder de Franse revolutionaire overheersers afgeschaft. Na inventarisatie van de waardevolle stukken werd de kerk officieel gesloten in december van dat jaar. In 1798 werd door het Mechelse stadsbestuur een aanvraag ingediend om het complex aan te kopen. De bedoeling was om het voormalige kloostergebouw te gebruiken als huisvesting voor ouderlingen. Door administratieve complicaties konden de ouderlingen pas in 1802 overgebracht worden naar het kloostergebouw. De kerk werd ondertussen al sinds 1799 gebruikt als militair oefenterrein. In 1809 besliste het Ministerie van Oorlog dat het klooster een functie als militair hospitaal diende te krijgen⁶. Bijgevolg werd het in 1811 heropend als hospitaal om er Spaanse krijgsgevangenen onder te brengen. Wanneer de kerk later werd omgevormd tot wapenarsenaal is ook in het kloostergebouw een aantal veranderingen doorgevoerd. Zo werden in 1830 de venster- en deuropeningen van de pandgang verkleind tot standaardafmetingen. De pandgang langs de refter werd ingericht als een kapel met sacristie.⁷

In 1900 verloor het hospitaal gedeeltelijk haar functie. Er werd overgeschakeld naar gebruik van het gebouw als kazerne. Op militaire plannen uit 1897 zijn de herindelingen van het gebouw duidelijk te zien.⁸

Na een grote brand in de kerk in 1946, werd twee jaar later het hele kloostergebouw gerenoveerd zodat het als opleidingscentrum kon functioneren. Het hele kloostercomplex werd omgevormd tot school. In 1950 werden de laatste veranderingen doorgevoerd, wanneer de 10de compagnie transmissie haar intrede deed. In 1975 verlieten de militairen het complex. Vier jaar later werd het als monument beschermd.

Uit het bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van Ornament is duidelijk geworden dat tijdens de kloosterfase de pandgang ook enkel deze functie heeft gehad. (zie Figuur 5).

⁵ ORNAMENT 2012, pp. 36-39.

⁶ ORNAMENT 2012, pp. 45-47.

⁷ ORNAMENT 2012, pp. 49.

⁸ ORNAMENT 2012, pp. 51.

4.2.2. Archeologische informatie

In het verleden werden reeds enkele onderzoeken uitgevoerd in het Predikherenklooster. In 1977 voerde de Mechelse Vereniging voor Archeologie een kleinschalig onderzoek uit in de pandtuin en in de kerk. In het buitengedeelte werden waterreservoirs, de overblijfselen van een waterput en verschillende wandelpaden teruggevonden. In de kerk betrof het een kleine ingreep op de scheiding van koor en schip. Hier werden enkele funderingen aangetroffen die zuilen droegen van de eerste kerk.⁹

Figuur 6: zicht op de oostelijke pandgang met vloer uit gerecupereerde grafstenen (SMEETS e.a. 2017).

⁹ RAFFO e.a. 2014.

Bij een onderzoek in 2015 door Studiebureau Archeologie werd de vloer van de pandgang verwijderd en enkele binnenmuren afgebroken. In de oostelijke pandgang werd onderliggend een 19de-eeuwse vloer aangetroffen die voor een zeer groot deel was opgebouwd uit 54 gerecupereerde grafstenen en -tegels (zie Figuur 6). Een 55ste exemplaar – weliswaar fragmentair – werd gevonden op de hoek van de noordelijke en de westelijke pandgang, waar men de steen gebruikt had als fundering voor een muurtje dat na de kloosterfase was opgetrokken om de pandgang te compartimenteren. Alle stenen dateren uit de periode midden 17de-18de eeuw, wanneer het gebouw nog in dienst was als klooster. Het gaat daarbij niet enkel om grafstenen van kloosterlingen, maar ook van een aantal derdeordelingen (tertiarissen) en enkele Franse militairen. Dankzij een inventaris van de Mechelse kloosters en kerken, gepubliceerd in 1770, weten we dat het gaat om zerken van mensen die ooit in het klooster begraven werden, maar ook dat (minstens een aantal) stenen niet meer op hun oorspronkelijke positie lagen toen ze door de archeologen gevonden werden.¹⁰

¹⁰ SMEETS e.a. 2017.

5. ONDERZOEKSMETHODE

5.1. Algemeen

5.1.1. Vraagstelling¹¹

De vraagstelling van het onderzoek was gericht op een reconstructie van de bewoningsgeschiedenis van de site, in het bijzonder de periode vóór de 19de eeuw.

Hierbij werd getracht om minimaal volgende onderzoeksvragen te beantwoorden:

- Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?
- Wat is de relatie tussen het bestaande gebouw en het aanwezig archeologisch erfgoed?
- Zijn er archeologische sporen en structuren aanwezig? Zo ja, wat is hun onderlinge samenhang? Zijn er nog sporen aanwezig van de middeleeuwse parcelering en bebouwing, van de Volcaerdstraat, van pottenbakkers?
- Welke specifieke activiteiten hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?
- Wat zeggen de aangetroffen vondsten over de welstand, levenswijze, sociale, economische en culturele achtergrond van de opeenvolgende bewoners/gebruikers?
- Levert het organische en anorganische vondstmateriaal nieuwe inzichten inzake ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van de site, eventueel ook over de materiële cultuur?
- Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?
- Wat is de datering en samenstelling van de aangetroffen ophogingslagen? Hoe werd het terrein bouwrijp gemaakt? Hoe zag het oorspronkelijke reliëf eruit?
- Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de stadsgeschiedenis /stadsontwikkeling van Mechelen?

¹¹ S.A., 2016. pp.168-169.

Bij de behandeling van de begravingen werden volgende onderzoeksvragen in acht genomen:

- Wat is de omvang van de begraving?
- In welke mate zijn de graven verstoord en / of geruimd?
- In welke periode werd er begraven in de pandgang? Komen de resultaten van het archeologisch onderzoek op dit punt overeen met de historische gegevens?
- Werden mannen anders begraven dan vrouwen, volwassenen anders dan kinderen?
- Wat is de begravingsdensiteit uitgedrukt in minimum aan individuen per oppervlakte? Zijn er variaties in densiteit binnen de begraafplaats en zo ja, wat is de mogelijke verklaring hiervoor?
- Bevinden de begravingen zich op verschillende niveaus?
- Betreft het begravingen in volle grond, kisten, bekiste grafkuil, ...?
- Zijn er elementen die kunnen wijzen op een begrafenisritueel (bijgiften, positie van het lichaam en ledematen, balseming, ...) en zo ja welke informatie valt hieruit af te leiden?
- Wat is het fysieke aspect van de eventuele funeraire structuren (kistvorm en -assemblage, grafkuil, grafkelders, grafstenen, knekelput, ...)?
- Zijn er aanwijzingen voor een begraving met kledij of in een lijkwade?
- Welke post-depositionele processen kunnen waargenomen worden?
- Hoe is de bewaringstoestand (preservatie) en de volledigheid van de skeletten en aanverwante sporen?
- Welke conclusies kunnen worden getrokken uit de basisanalyse van de skeletten? Leeftijd, lengte, geslachtsverdeling, enz.
- Welke conclusies kunnen worden getrokken uit de analyse van de geselecteerde individuen? Paleopathologieën, traumata, voedingspatroon, enz.
- Kunnen er op basis van eventuele patronen in het grafritueel statusgroepen worden gereconstrueerd? En zo ja: bestaat er een relatie tussen gezondheid en status; waren personen die tot een zogenaamde hogere statusgroep behoorden gezonder en leefden zij langer?
- Wat is het wetenschappelijk potentieel voor verder onderzoek op deze skeletpopulatie?

5.1.2. Randvoorwaarden

Tijdens de opgravingen kwam een grote hoeveelheid los menselijk bot aan het licht. Het ging om grote stukken bot buiten anatomisch verband die afkomstig waren uit puinige lagen. Deze 'verstoringen' vonden hun oorsprong in de 19de of 20ste eeuw. Hiervan werd na afspraak met het agentschap Onroerend Erfgoed en de stad Mechelen een steekproef genomen. De rest van het botmateriaal werd ingezameld en overgedragen aan de stad Mechelen, waar het door de dienst Archeologie op zijn beurt werd overgedragen aan het team Begraafplaatsen. Aangezien het bot niet meer kon worden gelinkt aan individuele begravingen in archeologische context hadden de stuken enkel een kwantitatieve meerwaarde. Na telling kwamen ze niet meer in aanmerking voor verder onderzoek.

5.1.3. Wetenschappelijke begeleiding

De wetenschappelijke begeleiding van het project was in handen van de dienst Archeologie van de stad Mechelen.

5.2. Beschrijving

5.2.1. Voorbereiding

Op 24 februari 2017 werden tijdens een startvergadering met alle betrokken partijen de opstart en het verloop van het archeologisch onderzoek besproken. Er werden de nodige afspraken gemaakt omtrent de praktische aanpak en de timing van het onderzoek.

5.2.2. Veldwerk

In totaal werd een oppervlakte van 114,8m² opgegraven. Deze werd onderverdeeld in 2 opgravingszones: de pandgang (zone 1) en de kerk (zone 2). De uitgravingen werden benoemd als sleuven. Op deze manier werden 12 sleuven bekomen. Deze werden op voorhand genummerd op basis van de geplande uitgravingen. Het ging om 7 sleuven in zone 1 en 5 sleuven in zone 2. Deze werden genummerd 1 t.e.m. 7 en 9 t.e.m. 13. Sleuf 8 was gepland als verbinding tussen sleuf 7 en sleuf 6, maar kon om veiligheidsredenen (stabiliteit en onveilige werksituatie) niet worden uitgegraven. Alles wees er echter op dat er hier geen belangrijke archeologische lagen zouden worden aangesneden.

De sleuven waren uitgegraven volgens de geplande verstoringen die de nutsleidingen zouden teweegbrengen. In sleuf 7, 11 en 13 bleken de graafwerken uiteindelijk groter te zijn dan hetgeen gepland was. Hier werd het bestaande onderzoeksvlak uitgebreid en/of werden extra onderzoeksvlakken aangelegd.

De uitgraving gebeurde mechanisch tot net boven het eerste archeologische niveau en vanaf daar volledig manueel. De bodem werd afgegraven tot op het geplande verstoringniveau. Tusseliggende archeologische vlakken werden geregistreerd. Dit gebeurde steeds onder begeleiding van de leidinggevende archeoloog om te verzekeren dat de juiste diepte werd bekomen. Onmiddellijk na het uitgraven werden de sporen opgeschoond, gefotografeerd en beschreven, waarna het grondplan kon worden ingemeten. Teneinde een goed beeld te krijgen op de bodemopbouw werd in elke sleuf minstens één wandprofiel schoongemaakt, gefotografeerd, beschreven en ingetekend op schaal 1:20. Alle vondsten werden gerecupereerd per context en in een vondstenzakje gestoken samen met een vondstenkaartje. Een archeoloog-topograaf stond in voor het georefereren van het terrein, het inmeten van de omtrek van de werkputten en het aangebrachte meetsysteem, en het bepalen van de hoogte van het terrein en de afgegraven niveaus (in TAW). Alle gegevens werden geregistreerd in een digitale database:

<http://www.monarcho.be/web/monument/archeologie/public/home/home?globals=%7B%22ProjectId%22%3A%2261b329fd-3ab8-4635-9361-a72100ec4040%22%7D>.

5.2.3. Vondstverwerking en rapportage

Na het veldwerk werd van start gegaan met de vondstverwerking en de rapportage volgens de vastgelegde richtlijnen. Hiervoor werd de code MEPR17 (**ME**chelen **P**redikherenklooster) gebruikt. De vondsten werden gewassen, gedroogd en verpakt volgens de regels van de kunst. Bijkomende registraties werden opgeslagen in de digitale database. Vervolgens werd overgegaan tot het digitaliseren van de plannen met behulp van de programma's Autocad en QGIS.

6. BESCHRIJVING VAN SPOREN & VONDSTEN

6.1. Sporen algemeen

6.1.1. Fasering

De evolutie van de site kon archeologisch duidelijk worden gevolgd van de 17de tot en met de 20ste eeuw. De oudste sporen die werden aangetroffen gaan mogelijk terug tot de Late Middeleeuwen. Uit de studie van de archeologische stratigrafie kwamen 5 ontwikkelingsfasen naar voren die zich binnen de onderzoekssleuven manifesteerden. Sporen en vondsten werden dan ook uitgesplitst per fase en op deze manier beschreven. Concreet gaat het om volgende fasen en deelfasen:

fase 1: Sporen ouder dan de huidige gebouwen

- Fase 1.1: Sporen ouder dan de oostelijke pandgang (Late Middeleeuwen – 1657)
- Fase 1.2: Sporen ouder dan het tweede kerkgebouw (Late Middeleeuwen – 1720/1733)

fase 2: Bouw van de pandgangen (1657-1684)

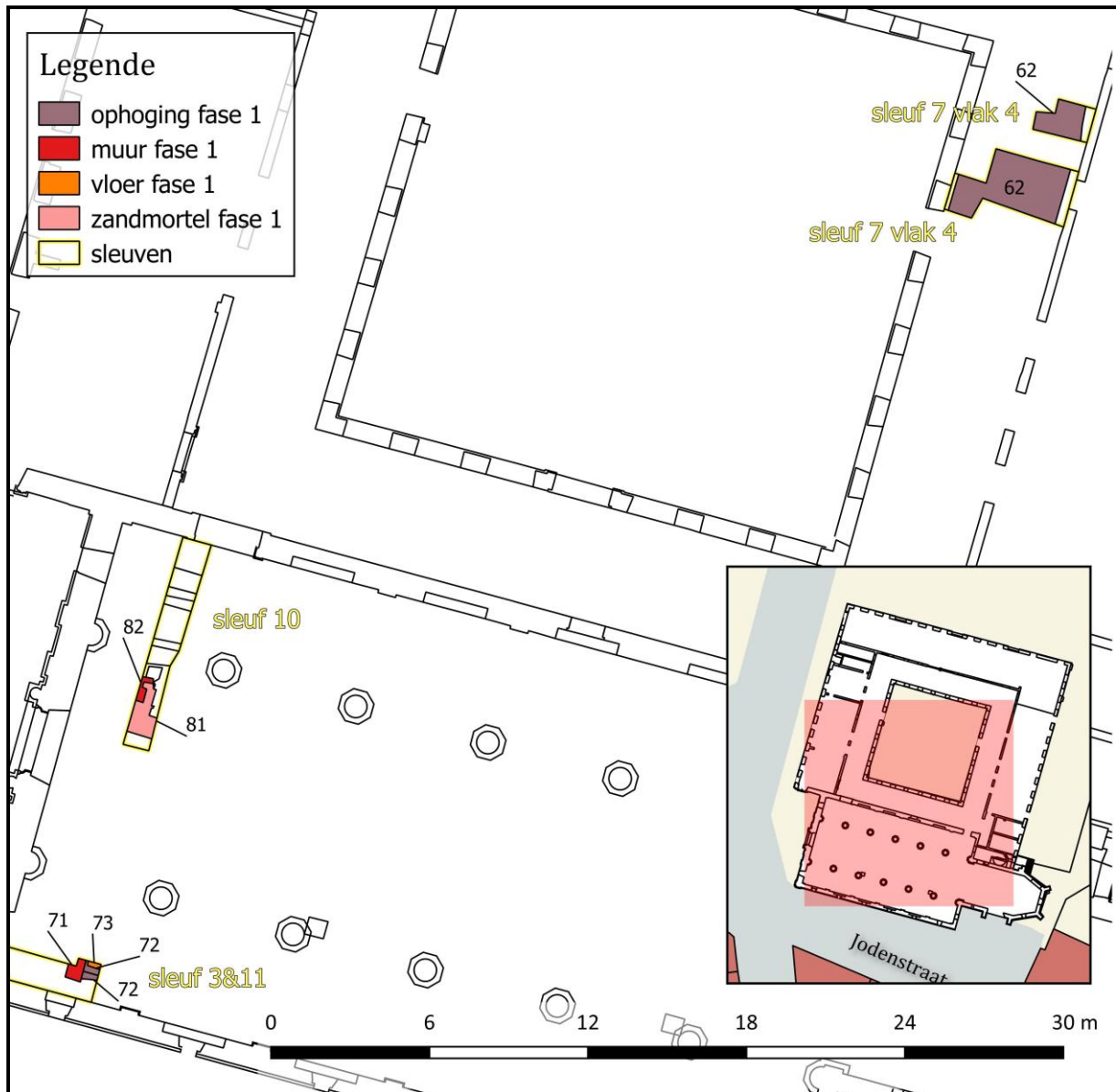
fase 3: Bouw van de tweede kerk (1720-1733)

fase 4: Occupatie van het klooster door de Predikheren (1657-1796)

fase 5: 19de en 20ste eeuw

Er is een chronologische overlap tussen fasen 2, 3 en 4. Fase 2 en 3 volgen elkaar op in tijd, terwijl fase 4 van toepassing is op de hele periode van 1657 tot 1796.

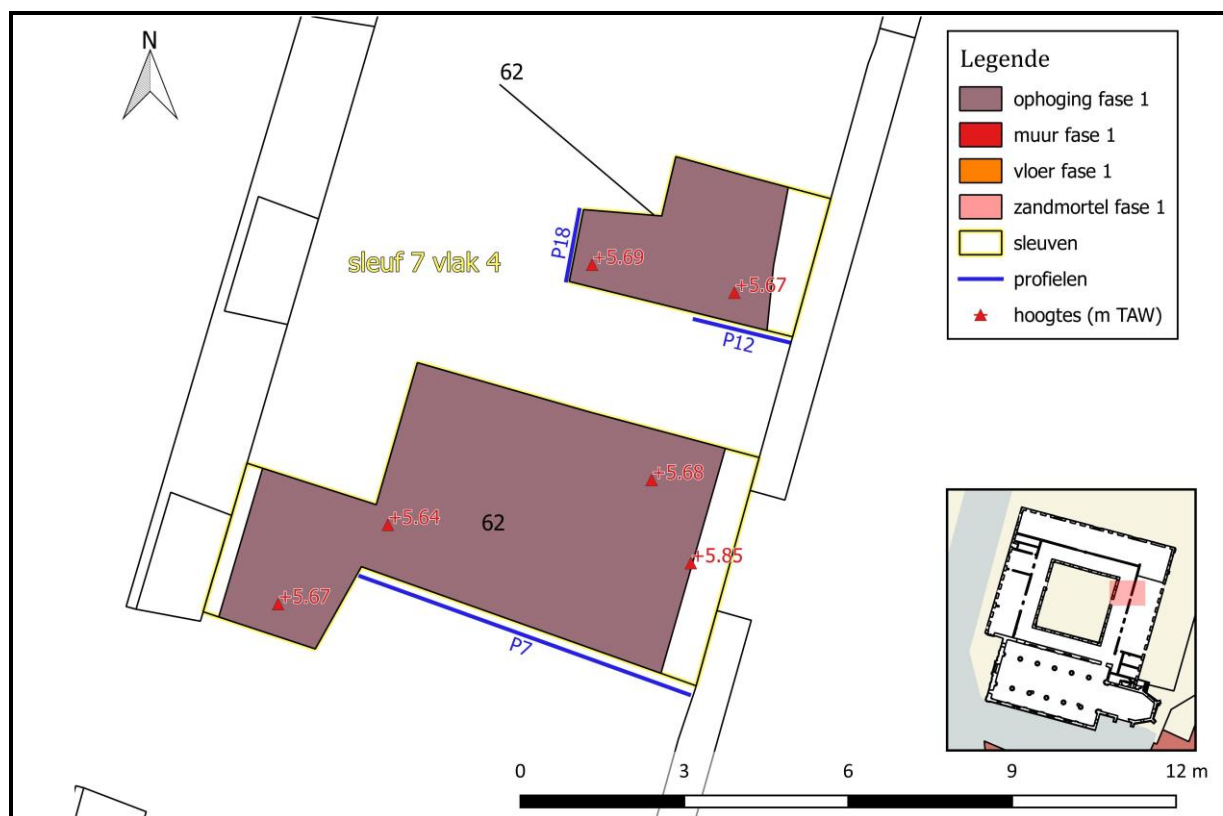
6.2. Fase 1: Sporen ouder dan de huidige gebouwen

Figuur 7: overzicht van de relevante sporen toegeschreven aan fase 1

6.1.1. Fase 1.1: Sporen ouder dan de oostelijke pandgang (Late Middeleeuwen – 1657)

Zeer lokaal werden enkele lagen aangetroffen die hoogst waarschijnlijk ouder zijn dan het kloostergebouw (zie Figuur 8). Ze zijn dus te dateren vóór het midden van de 17de eeuw. De geïdentificeerde lagen konden worden onderzocht tot +5,30m TAW. De oudste laag (S65) bestond uit geelbruin zand met weinig tot geen inclusies. Of het hier om de zandige tertiaire moederbodem gaat is echter onduidelijk. Het niveau hiervan bevindt zich slechts 0,35 à 0,40m onder dat van de nabijliggende straatniveaus. Dit is vrij ondiep voor een intacte moederbodem, maar gezien het oplopende reliëf van de Jodenstraat naar de stadswal toe niet onmogelijk. Hierboven bevinden zich respectievelijk een bruine zandige laag (S65), een bleke laag met vrij veel stukjes kalkmortel (S63) en een donkerbruin-grijze laag (S62). Allen hadden een vrij vaste textuur. S62 kon over ongeveer 9,5m² worden waargenomen in grondvlak 4 van sleuf 7. De bovenkant bevond zich rond +5,60 à +5,67m TAW (zie Figuur 9 en Figuur 10).

Figuur 8: Overzicht van de sporen die werden toegewezen aan fase 1.1

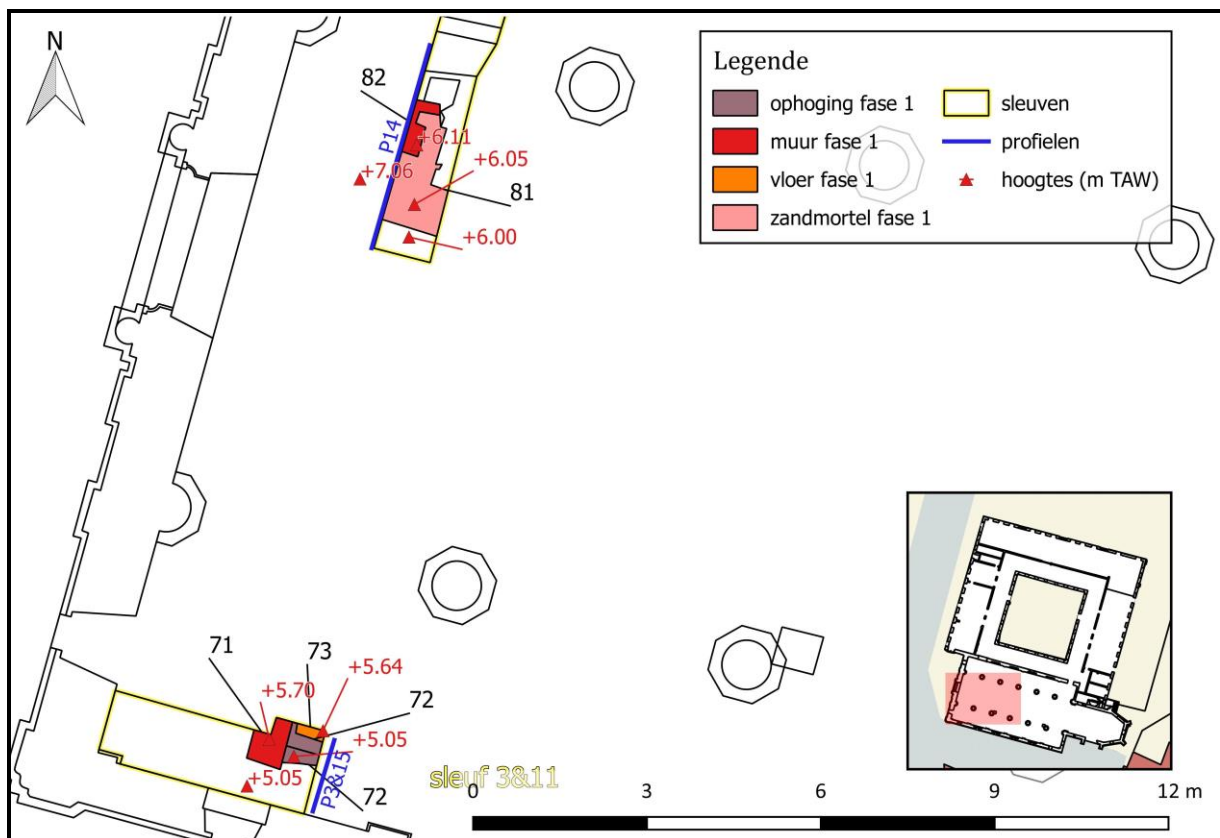
Figuur 9: zicht op sporen uit fase 1.1 in sleuf 7 (profiel 7), met aanduiding van de overgang naar fase 2

Figuur 10: zicht op laag S62 (fase 1.1) in sleuf 5 vlak 4

6.1.2. Fase 1.2: Sporen ouder dan het kerkgebouw (Late Middeleeuwen – 1720/1733)

In zone 2 werden enkele sporen teruggevonden die ouder zijn dan de bouw van de tweede? Predikherenkerk (zie Figuur 11). De resultaten van de historische studie uitgevoerd door ORNAMENT suggereren dat het om elementen ging die aanwezig waren op het hoekperceel dat werd aangeduid als ‘perceel 7’.¹² Dit is onder voorbehoud van de juistheid van het gebruikte bronnenmateriaal.

Figuur 11: overzicht van de sporen die werden toegewezen aan fase 1.2

In het oosten van sleuf 11 kwamen resten van archeologische lagen, een muur en een vloer tevoorschijn (zie Figuur 12 en Figuur 13). Het oudste spoor was laag S72. Deze was donker grijsbruin van kleur en bestond uit vrij vast, lemig zand met weinig inclusies. De beperkte oppervlakte waarover deze werd vastgesteld maakt het moeilijk om aan dit spoor een interpretatie toe te schrijven. Het gaat mogelijk om een ophogingslaag. De bovenkant bevond zich op +5,62m TAW, bijna 1,5m onder de kerkvloer. Ze kon worden gevolgd tot +5,02m TAW. Doorheen deze laag werd

¹² Zie 4.2.1. Historisch overzicht

muurfundering S71 gegraven. Deze was 0,60m breed en bestond uit bakstenen van het formaat 20,0x10,0x5,0cm, verbonden met bleke, zandige kalkmortel. De resultaten van de historische studie uitgevoerd door ORNAMENT suggereren dat het gaat om de zijmuur van één van de woningen die aanwezig was op het perceel dat in 1720 door de Predikheren werd gekocht. De onderkant van deze muur werd niet bereikt. De baksteentegels S73 vormden de vloer van het huisje in de zuidoosthoek van het perceel. Dit vloerniveau bevond zich op +5,64m TAW; 1,42m onder de kerkvloer.

Figuur 12: Overzicht van sporen toe te schrijven aan fase 1.2. in sleuf 11

Figuur 13: detail van sporen fase 1.2 in sleuf 11

Ook in sleuf 10 werden gebouwrestanten aangetroffen die mogelijk verband hielden met de bebouwing op perceel 7 (zie Figuur 14).¹³ S82 was een smallere muur met een breedte van 1 steen, opgebouwd uit bakstenen van formaat 20,0x>8,0x6,0cm die verbonden waren met donker beige, vrij zachte en zandige kalkmortel. Het gedeelte van de muur dat in de sleuf werd aangetroffen vormde een hoek die zuidwest-noordoost en vervolgens west-oostelijk georiënteerd was. Tegen S82 werd een niveau van kalkhoudende zandmortel (S81) aangetroffen. Het was onduidelijk of het ging om een vloerfundering, dan wel om afbraakresten. Het baksteenformaat van S81 doet vermoeden dat het hier opnieuw gaat om resten van bebouwing die zich voor de bouw van de kerk op perceel 7 bevonden.¹⁴

¹³ Op basis van de bevindingen van het historisch onderzoek uitgevoerd door ORNAMENT.

¹⁴ Idem.

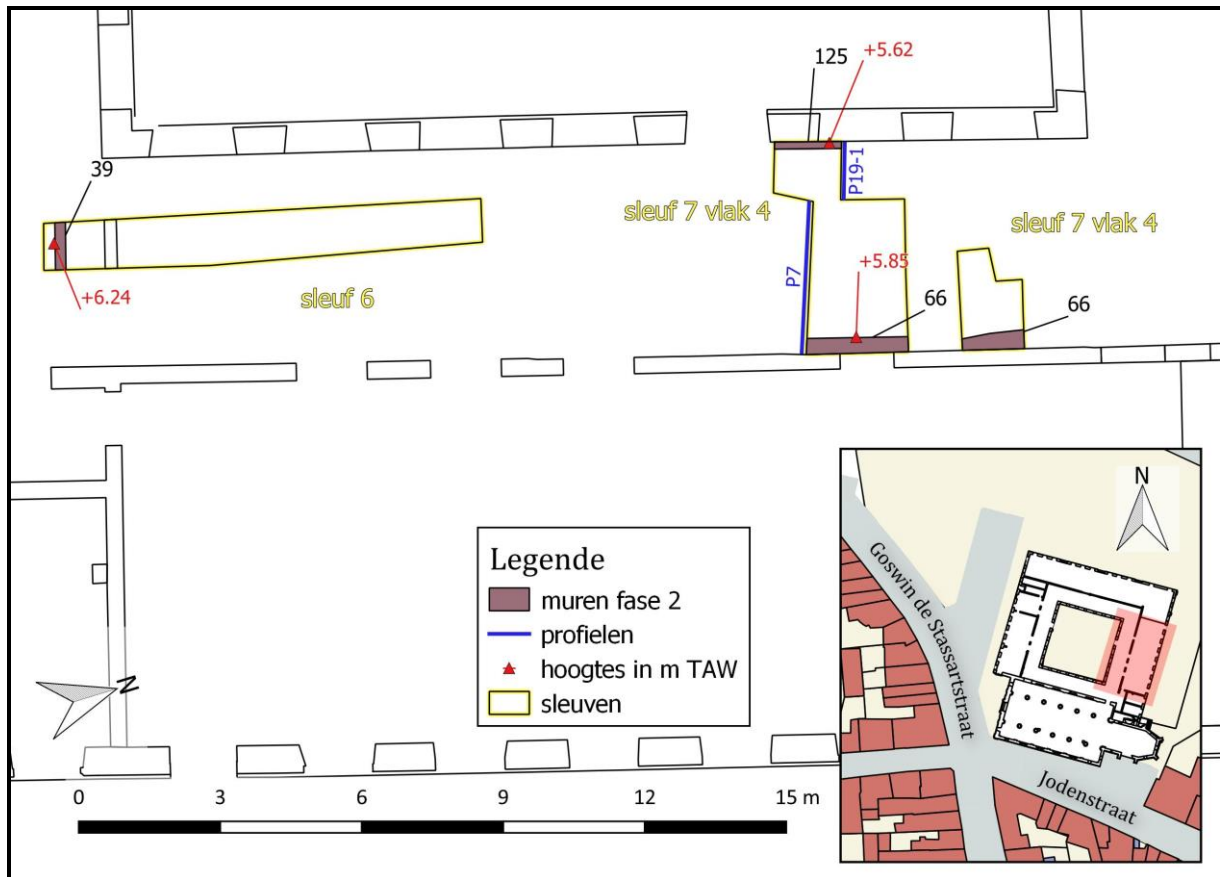

Figuur 14: sporen van fase 1.2 in sleuf 10

6.3. Fase 2: Bouw van de pandgangen (1657-1684)

6.3.1. Bouw van de oostvleugel (1657): sporen

Sporen van de bouw van de oostelijke en een deel van de noordelijke pandgang – tevens de oudste fase van het klooster – werden aangetroffen in sleuf 6, sleuf 7, sleuf 9 en sleuf 13.

Figuur 15: Plan met aanduiding van de funderingen van de oostvleugel

De eerste stappen van het bouwproces konden duidelijk worden geobserveerd in sleuf 7 (profielen 7 & 19) (zie Figuur 16). Sporen van spadesteken in profiel 7 wezen erop dat het terrein genivelleerd werd (S127) vooraleer de funderingen werden gebouwd. Gezien de niveaunderschillen tussen voorkant en achterkant van het terrein is dit niet onlogisch. Aan de noordmuur van de pandgang werd een funderingstand (S66) aangetroffen van 0,32m breed. Deze was opgebouwd uit grote brokken kalkzandsteen, verbonden met licht beige, vrij zachte, vrij zandige kalkmortel. De bovenkant bevond zich op +5,64m TAW en was afgewerkt met een laag bakstenen van het formaat 21,0x10,0x5,0cm (zie

Figuur 17). Bij de westmuur van de pandang was op dit niveau slechts een tand van 0,15m waar te nemen.

Figuur 16: zicht op profiel 7 (sleuf 7) met aanduiding van de relevante lagen van fase 2.1

Figuur 17: zicht op de fundering van de pandgang (oostmuur). Achterliggend is de kelderruimte te zien.

Na de bouw van de fundering en minstens een deel van het opgaand muurwerk werd een pakket van zo'n 0,40m dik aangebracht in de pandgang. Dit bestond uit de puinige lagen S61, S60 en S48. S61 was bovenaan aangestampt en had een vrij vaste textuur, terwijl S60 een eerder losse opbouw had. S48 bevatte iets meer groter puin.

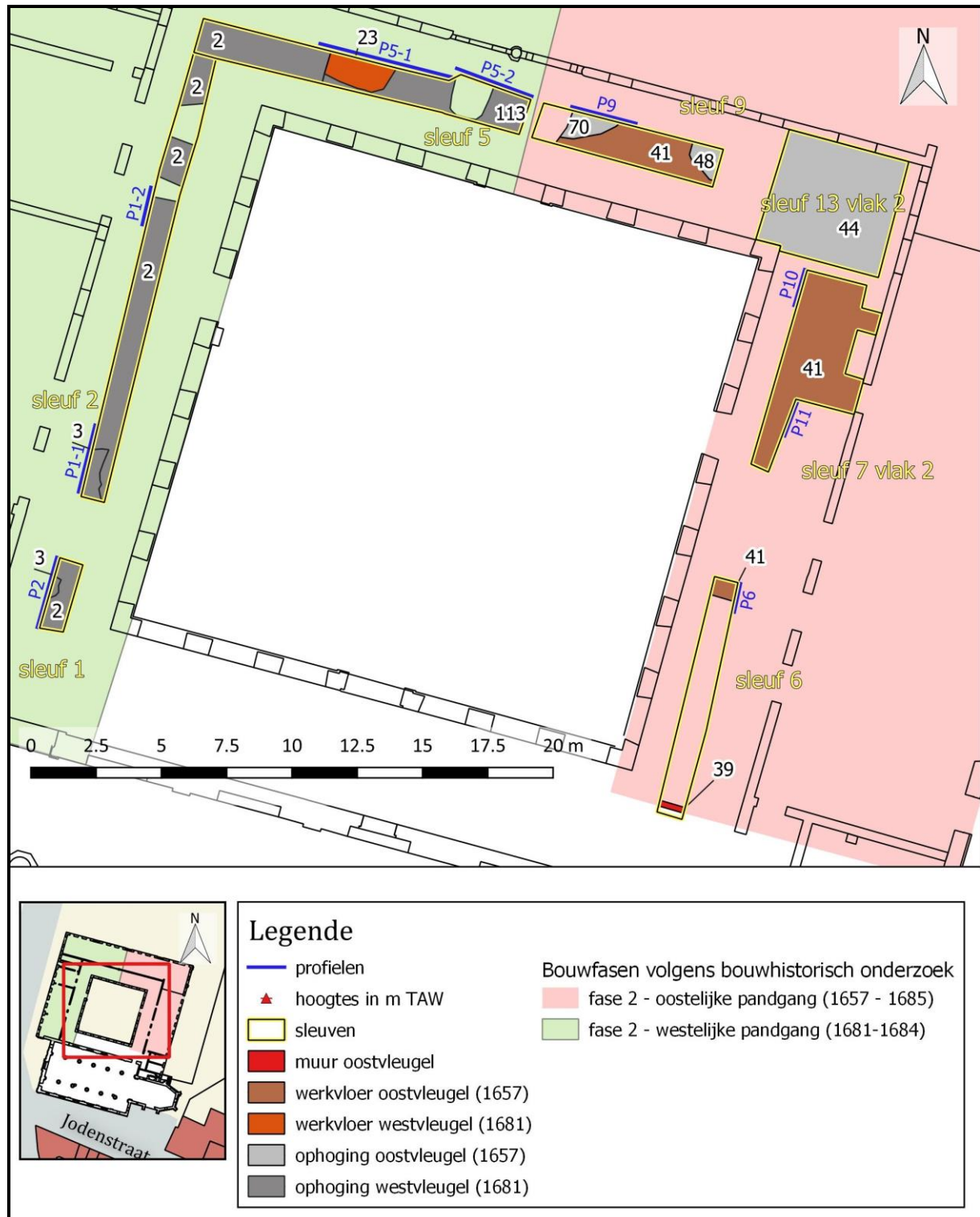
In het dwarsprofiel van de oostelijke pandgang (profiel 19) was duidelijk te zien hoe dit pakket in het midden van de gang aanzienlijk dikker was dan aan de buitenkanten (zie Figuur 18). Er kan dan ook worden aangenomen dat het materiaal vanaf de uiteinden van de gang werd binnengebracht en stelsmatig in het midden van de ruimte werd gedeponereerd. Vanaf het 'plateau' dat op deze manier over de lengte van de pandgang ontstond, werden vervolgens de zijkanten aangevuld (S48) om het geheel min of meer op dezelfde hoogte (+5,92m TAW) te brengen.

Figuur 18: zicht op het bolle verloop van de ophogingslagen uit fase 2.1

De sporen van spadesteken aan de bovenkant van laag S48 wijzen erop dat na het aanbrengen van dit pakket het terrein weer werd genivelleerd (zie Figuur 16). Hierna werd een laag gedeponereerd (S41) die in dikte varieerde van 0,10 tot 0,30m. Deze bestond uit vrij stevig aangedamd gruis van kalkmortel en baksteen. De bovenkant lag tussen +6,05m en +6,11m TAW en had een lemigere consistentie dan de rest van de laag. In sleuf 7 werden in de bovenkant van deze laag (vlak 2) enkele ronde anolamieën vastgesteld (S45 en S46). Deze bleken bij nazicht quasi zeker het gevolg te zijn van latere vergravingen. De bovenkant van S41 kan quasi zeker worden beschouwd als een loopniveau. Hoogst waarschijnlijk dient dit te worden geïnterpreteerd als een werkvloer

waarop de werfactiviteiten plaatsvonden voor de constructie van minstens een deel van het gebouw (zie Figuur 19, Figuur 17, Figuur 20 en Figuur 21).

Figuur 19: Plan van de pandgangen met de archeologische sporen van de werkvloer en reconstructie van het kloostervolume in deze fase.

Figuur 20: zicht op sleuf 7 vlak 2. Het loopniveau S41 bedekt het volledige grondvlak.

Figuur 21: Zicht op sleuf 9. De werkvloer S41 bedekt het grootste deel van het grondvlak.

In de context van de oostelijke pandgang dient ook muur S39 nog te worden vermeld (zie Figuur 22 en Figuur 15). Deze was ongeveer 0,25m breed en bestond uit bakstenen verbonden met vrij harde, vrij zandige, licht bruinig grijze kalkmortel. Enkel de bovenkant op +6,24m TAW kon worden blootgelegd, waarbij het baksteenformaat niet kon worden achterhaald. Tijdens het terreinwerk werd deze structuur geïnterpreteerd als de mogelijke aanzet van een tongewelf. Bij vergelijking met de historische kaarten viel echter op dat S39 zich op de zuidgrens van het eerste gebouwvolume bevond. Het is dus ook mogelijk dat het hier om een buitenmuur ging van het oudste kloostergebouw.

Figuur 22: zicht op muur S39 (links) in sleuf 6.

Vermoedelijk na de afwerking van de ruwbouw werden matig puinige pakketten binnengevoerd. Hierdoor werd de binnenkant van het klooster nog met ongeveer een meter opgehoogd, ongeveer tot op het huidige vloerniveau. Latere verstoringen maken dat er in de oostelijke vleugel hiervan slechts weinig sporen intact zijn gebleven. Het ging slechts om een donker laagje (S44) van maximum 0,10m dik, dat werd aangetroffen net boven werkvloer S41 in sleuf 7 en sleuf 9 (zie Figuur 23). Hierin werd aardewerk aangetroffen dat dateerde uit een ruime periode, van de Late Middeleeuwen tot de 17de eeuw. Dit ondersteunt de vaststelling dat het om materiaal ging dat van elders werd aangevoerd.

Figuur 23: zicht op profiel 10 (sleuf 7) met aanduiding van ophogingslaag S44.

6.3.2. Bouw van de westelijke vleugel (1681-1684): sporen

In het westelijk deel van het klooster (sleuven 1, 2 en 5) was de uitgraving minder diep. Hierdoor werden ook minder sporen uit de bouwfase aangetroffen. In het deel van de noordelijke pandgang dat tot de westelijke vleugel behoorde werd over een afstand van 2,5m een looppniveau van aangestampte leem en gruis van baksteen en kalkmortel aangetroffen (S23, sleuf 5 en profiel 5) (zie Figuur 24). De bovenkant bevond zich op +5,94m TAW. Dit is slechts een tiental cm. lager dan S41 in de oostelijke vleugel. Ook de samenstelling van de laag leek zeer gelijkaardig. Het is waarschijnlijk dat het ook hier om een werkvloer ging die gebruikt werd tijdens de bouw van de westelijke kloostervleugel in 1681-1684.

Figuur 24: zicht op werkvloer S23 in sleuf 5.

Net zoals bij de oostvleugel werd ook hier een pakket opgeworpen om het gewenste vloerniveau te bereiken (zie Figuur 25). De lagen hiervan waren hier veel beter bewaard, waardoor iets meer duidelijkheid kon worden verkregen over de werkwijze. In totaal konden 5 pakketten worden onderscheiden die ieder bestonden uit 2 tot 4 lagen. Vrij losse lagen van zandig puingruis werden afgewisseld met vastere lagen. Deze laatste hadden een donkere kleur en een vaste textuur. Op deze manier werd het pakket goed aangedamd en tegen verzakkingen beschermd. In sleuf 5 (profiel 5) kon worden vastgesteld dat de pakketten stijgen in oostelijke en noordoostelijke richting. Mogelijk werden ze aangebracht vanuit de oostvleugel, die al enkele decennia eerder werd gebouwd. Van hieruit kon het ophogingsmateriaal relatief eenvoudig worden gestort tussen de nieuwe funderingsmuren.

Figuur 25: zicht op sleuf 5 - profiel 5 met benoeming van de ophogingspakketten.

6.3.3. Beschrijving van de vondsten

De meeste vondsten die tijdens de opgraving werden aangetroffen konden worden toegeschreven aan de lagen van fase 2. Het ging o.a. om 74% van het totale aardewerkensemble.

6.3.3.1. Aardewerk

Uit de lagen van fase 2 werden 249 stukken aardewerk ingezameld. Het ging om een vrij divers ensemble dat bestond uit rood & grijs aardewerk, majolica & faïence, steengoed, witbakkend aardewerk & pijpen. Verschillende elementen wijzen op een ensemble dat stukken bevat uit verschillende periodes.

Het **rood aardewerk** was met 69% van de scherven uit deze fase (172 stuks) met voorsprong de grootste aardewerkgroep (zie Figuur 26). Zowel qua vormenspectrum, datering en afwerking (graad van glazuurbedekking) was dit ensemble vrij uiteenlopend. Het vormenspectrum toonde zowel laat-middeleeuwse als eerder post-middeleeuwse vormen. Enkele bijna klauwvormige pootjes afkomstig van grapes konden zeker als laat-middeleeuws worden gedateerd (INR42 - Figuur 27). Hetzelfde gold voor de holle steel van een steelpan (INR30) en verschillende eenvoudige komvormen. Bij heel wat stukken viel ook op dat ze spaarzaam en onvolledig geglazuurd waren, wat typerend is voor het oudere rood aardewerk. Een heel aantal stukken leek zich qua datering op het einde van de middeleeuwen of het begin van de nieuwe tijd te bevinden (15de-16de eeuw). Zo kwamen o.a. enkele pannen met zwaluwstaart-vormige steel voor, alsook kommen van een kleiner tot middelgroot formaat op standring (o.a. INR34 & INR48). Deze beschikten meestal over een vrij simpele, bandvormige rand. De zware randen met uitgesproken doorn – typerend voor de 17de en 18de eeuw – waren quasi niet vertegenwoordigd. Enkele volledig geglazuurde scherven, o.a. voorzien van mangaanglazuur, konden dan weer wel eerder in de 17de eeuw worden geplaatst. Andere vormen in rood aardewerk die werden ingezameld waren o.a.: kannen en kruiken, schalen en een voorraadpot (INR41).

Ook het **grijs aardewerk** was nog vertegenwoordigd (zie Figuur 27). Met 9 stukken was het binnen deze fase echter slechts goed voor 3,5% van het totaal. Het leek vooral te gaan om kommen, kruiken en kannen (o.a. INR49 & INR45). Dit zijn vormen die als laat-middeleeuws kunnen worden bestempeld en ook in het begin van de nieuwe tijd nog doorleefden.

Majolica en faïence waren met 28 stukken goed voor 11% van het aardewerk uit fase 2 (zie Figuur 26). De faïence was met 2 wandscherven slechts beperkt vertegenwoordigd, wat pleit voor een datering in de 16de-17de eeuw. Majolica maakte het gros van dit deelensemble uit. Het ging om borden en schalen, waarvan enkele individuen met zekerheid over een standring beschikten (INR48). Vooral uit S41 kon een groot aantal stukken majolica worden gerecupereerd. Deze waren voorzien van een blauw decor van abstracte vegetale motieven. Een wandscherf van een bord toonde de vlag van een bord waarop de vegetale motieven in friezen waren uitgewerkt (INR34).

Het **steengoed** was met 28 stukken even sterk vertegenwoordigd als majolica en faïence (11%). Alhoewel het post-middeleeuwse Westerwaldsteengoed en het bruine Rijnlandse steengoed het best vertegenwoordigd leken, was ook een significant aantal laat-middeleeuwse scherven aanwezig. Het ging hier om stukken van kannen/kruiken in Langerwehe (o.a. INR42 – zie Figuur 27) en 1x in Siegburgsteengoed (INR36).

Het **witbakkend aardewerk** was in fase 2 met 6 stukken goed voor 2,5% van het totaal. De stukken waren voorzien van transparant galzuur, al dan niet op een witte sliblaag.

Pijpaarde was goed voor een zelfde aandeel. Het ging uitsluitend om kleine stukjes van pijpenstelen waarbij geen verder decor werd vastgesteld.

6.3.3.2. Andere vondsten

Naast het aardewerk werd slechts een beperkt aantal vondsten gerecupereerd. Het ging om enkele stukken dierlijk bot, enkele stukken glas en baksteen, enkele metalen nagels en een mosselschelp.

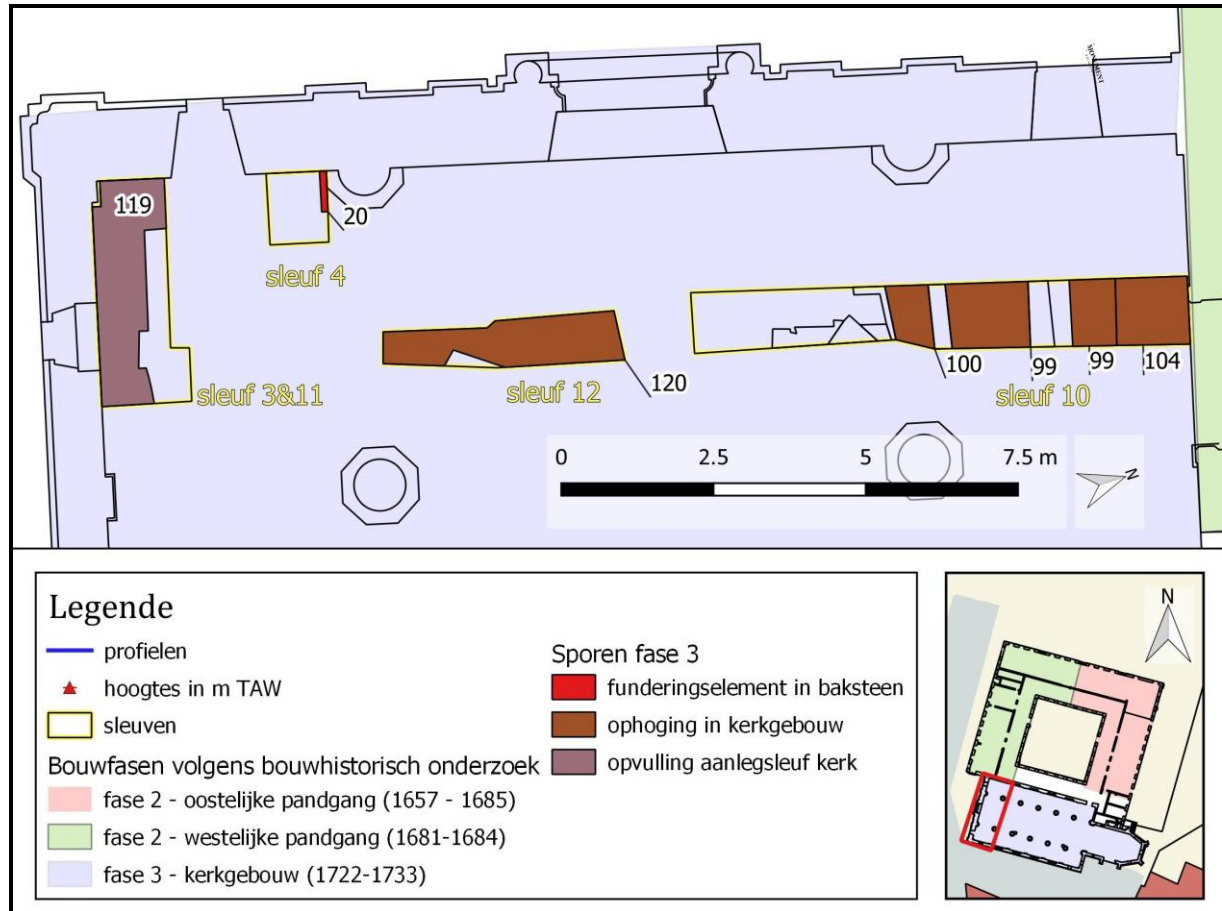
Figuur 26: selectie van rood aardewerk & majolica uit fase 2 (INR34).

Figuur 27: selectie van steengoed, grijs- en rood aardewerk uit fase 2 (INR42).

6.4. Fase 3: Bouw van de huidige kerk (1720-1733)

6.4.1. Beschrijving van de sporen

Figuur 28: sporenplan van fase 3.

De bouw van de Predikherenkerk had een grote impact op het onderzoeksterrein. De beperkte archeologische waarnemingen in sleuven 10, 11 en 12 suggereerden dat de aanwezige gebouwen op het terrein pas kort voor of tijdens de bouw van de kerk werden afgebroken. Vervolgens werden sleuven uitgegraven voor de funderingsmuren (S119) (zie

Figuur 29). Dit kon duidelijk worden vastgesteld in sleuf 11. Vanaf het niveau van de afgebroken gebouwen werden de funderingsmuren van de kerk eerst minstens 1,5m bovengronds opgemetst. Toen het onderste deel van de kerkmuren en zuilfunderingen werd gebouwd lag de werkvloer dus bijna 1,5m lager (+5,62m TAW) dan de huidige kerkvloer (+7,06m TAW). Dit liet zuiver metselwerk toe, waarbij de funderingsmuren naadloos overgaan in het hedendaagse opgaande muurwerk. Een funderingstand werd

niet waargenomen, maar is mogelijk op een lager niveau aanwezig. De zuidelijke kerkfundering kon worden gevolgd tot +5,05m TAW, zo'n 2m onder de huidige kerkvloer.

In sleuf 4 werd tegen de westmuur van de kerk ook de rechthoekige fundering van een halfzuil geregistreerd (S20). Deze was opgebouwd uit bakstenen van het formaat 23,0x11,0x5,5cm en had een grootte van 1,47 x 0,67m (zie Figuur 30).

Na de bouw van de kerkfunderingen werd het onderzoeksgebied ongeveer 1,5m opgehoogd met grijsbruine, licht puinige lagen. Deze kennen een stijgend verloop in noordoostelijke of oostelijke richting. De aanvoer van deze pakketten kan op 2 manieren gebeurd zijn. Mogelijk werden ze vanaf de straatkant het terrein op gebracht en tegen de noordmuur gedeponeerd. Het is echter waarschijnlijker dat ze vanuit het kloostergebouw zijn binnengebracht. De vloer hiervan lag immers reeds op het gewenste niveau, waardoor het ophogingsmateriaal simpelweg naar beneden kon worden gestort (zie Figuur 31, Figuur 32 en Figuur 33).

Figuur 29: zicht op profiel 15 (sleuf 11) met aanduiding van de uitgraving voor de kerkfundering.

Figuur 30: zicht op werkput 4 met fundering S20 van de halfzuil.

Figuur 31: zicht op de ophogingslagen in sleuf 12 (profiel 6).

Figuur 32: resten van afgebroken gebouwen en ophogingslagen in sleuf 10 - profiel 14.

Figuur 33: schuin gedeponeerde ophogingslagen in sleuf 10 - profiel 13.

6.4.2. Beschrijving van de vondsten

6.4.2.1. Aardewerk

Uit de lagen van fase 3 werd grijs aardewerk, rood geglazuurd aardewerk, steengoed, faience en pijpenaarde gerecupereerd.

Het **rood geglazuurd aardewerk** was met 43 stukken goed voor 74% van het aardewerkensemble van fase 3. Net als in fase 2 ging het om stukken met uiteenlopende datering. Het leek vooral om vrij eenvoudige komvormen te gaan. Deze waren meestal onvolledig geglazuurd (INR20 – zie Figuur 34). Als steunelement kon enkel de standring worden herkend.. Een bijna klauwvormig voetje van een grappe was erop dat ook het laat-middeleeuws aardewerk in fase 3 vertegenwoordigd was (INR47). Verder konden ook enkele borden en mogelijk een steelpan worden herkend. Enkele scherven die volledig waren behandeld met mangaanglazuur vonden waarschijnlijk eerder hun oorsprong in de 17de-18de eeuw.

Het **grijs aardewerk** was met 6 scherven nog goed voor 10% van het ensemble. Er kon o.a. een bodem met voet van een kruik of kan worden herkend (INR24) en mogelijk de rand van een vuurklok (INR20 – zie Figuur 34).

Het **steengoed** was met 4 scherven goed voor 7% van het ensemble. Het ging uitsluitend om bruin, Rijnlands steengoed. Het enige diagnostische stuk was een bodem van een kruik/kan met ingeknepen standring

Pijpenaarde was in dezelfde getale aanwezig als steengoed. Het ging enkel over fragmenten van pijpensteeltjes.

Er werd 1 scherp **faience** aangetroffen. Dit was een onderdeel van een kannetje met oriëntaals motief (INR20 - Figuur 34).

6.4.2.2. Andere vondsten

De andere vondsten beperkten zich tot een 4-tal nagels, enkele stukken dierlijk bot, een oesterschelp, een stuk glas en wat baksteen.

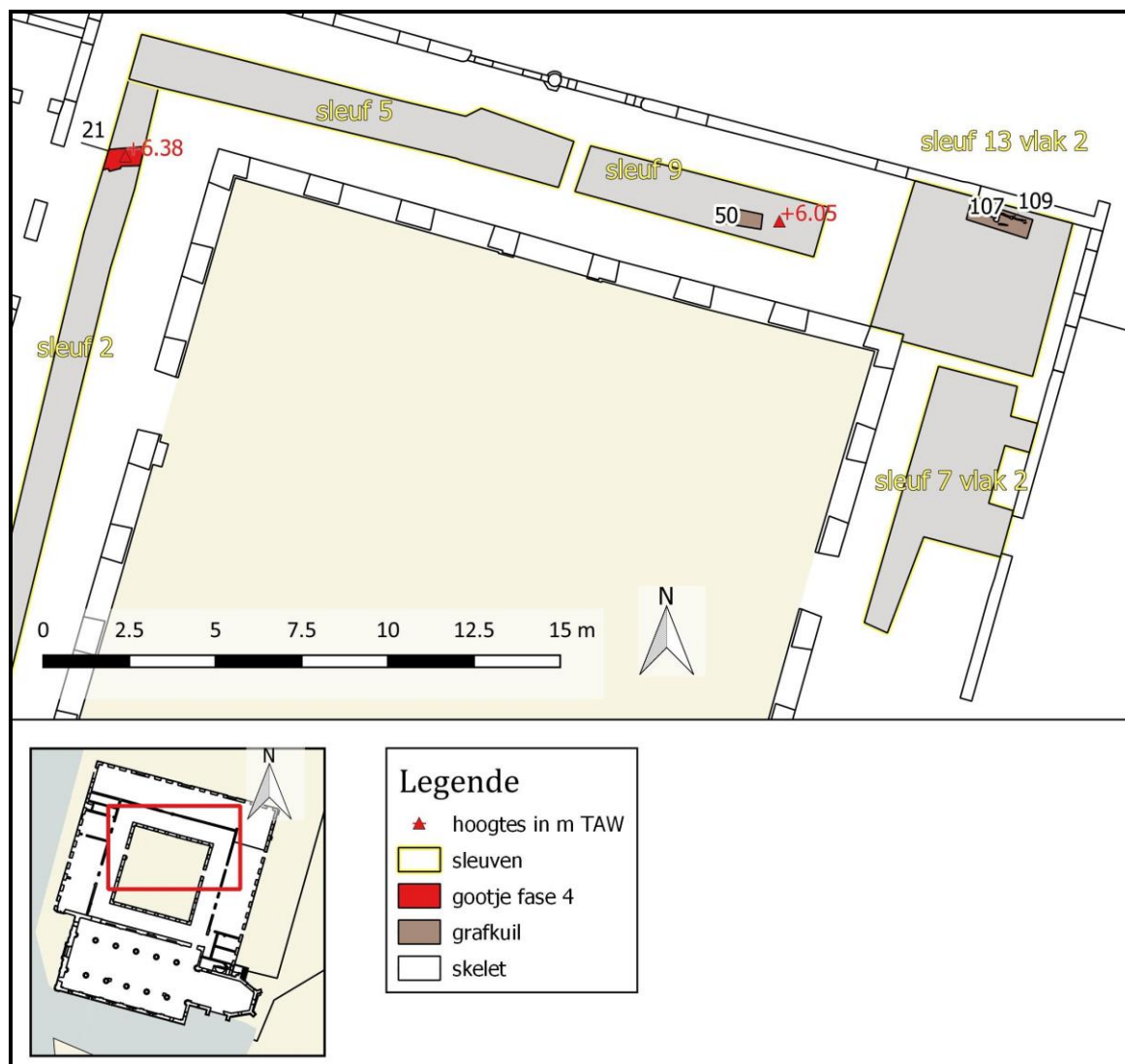

Figuur 34: selectie van aardewerk uit fase 3 (INR20)

6.5. Fase 4: Occupatie van het klooster door de Predikheren (1657-1796)

6.5.1. Beschrijving van de sporen

In het noorden van sleuf 2 werd over een lengte van 1,23m een afwaterings- of afvoerkanaal geregistreerd (S21) (zie Figuur 36 en Figuur 37). Dit had een breedte van 0,5m en was opgebouwd uit bakstenen met een breedte van 8,0cm, verbonden met vrij harde, licht wittig grijze kalkmortel. De structuur was afgedekt met blokken witte kalkzandsteen. De plaatsing naast een 19de-eeuwse binnenmuur suggereert dat S21 uit gebruik werd genomen tijdens de 19de-eeuwse compartementering. Alhoewel het baksteenformaat eerder aansluit bij de 19de-eeuwse sporen, pleit de stratigrafie dus toch eerder voor een datering tijdens fase 4. Het kanaaltje was noordoost-zuidwest georiënteerd. De bovenkant lag op +6,38m TAW.

Figuur 35: overzichtsplan met de sporen van fase 4.

Figuur 36: bovenaanzicht van gootje S21 (links) en 19de-eeuwse compartimenteringsmuur S22 (rechts).

Figuur 37: zijaanzicht van gootje S21.

Tijdens de anderhalve eeuw dat het klooster door de Predikheren werd gebruikt, vonden in de pandgangen begravingen plaats. Binnen het oudste (oostelijk) deel werden nog de restanten van 2 begravingen *in situ* aangetroffen. Dit betreft tevens het deel van het klooster waar tijdens eerder archeologisch onderzoek verschillende grafzerken aan het licht kwamen die in de vloer waren ingewerkt.

In sleuf 6 werd op +6,06m TAW de aftekening van een deel van een grafkuil aangetroffen (S50) (zie Figuur 38). Hierin werden nog enkele restanten van kisthout (S51) en een deel van een rib en het onderbeen aangetroffen (skelet S52). Het spoor was 1,30x0,51m groot en volgens de christelijke traditie oost-west georiënteerd. Alles wees erop dat het hier ging om een begraving die bijna volledig was verstoord of geruimd.

Figuur 38: Zicht op (geruimd) graf S50.

Enkele meters ten oosten van S50 werd ook in sleuf 13 een begraving *in situ* aangetroffen (zie Figuur 39, Figuur 40 en Figuur 41). De grafkuil S107 was 1,88 x 0,58m groot. Het individu was begraven in een kist waarvan het zeer broze hout goed waarneembaar was. Zowel deksel als bodemplank waren aanwezig. Na verwijderen van

het deksel kwam het skelet S109 bloot te liggen. Dit was bedekt met een laagje textiel, dat mogelijk kan worden geïnterpreteerd als kistbekleding (INR100 t.e.m. 105). Het is ook niet uit te sluiten dat het hier ging om de sporen van een habijt. Het skelet zelf was zeer broos en slecht bewaard. Het kon over een lengte van 1,60m worden geregistreerd. Een deel van de schedel was reeds verstoord. Verder kon enkel worden vastgesteld dat het ging om een volwassen persoon die op de rug werd begraven. De armen waren gekruist over of op de borst. Op kistnagels na (INR 83&87) werden er geen verdere vondsten gedaan.

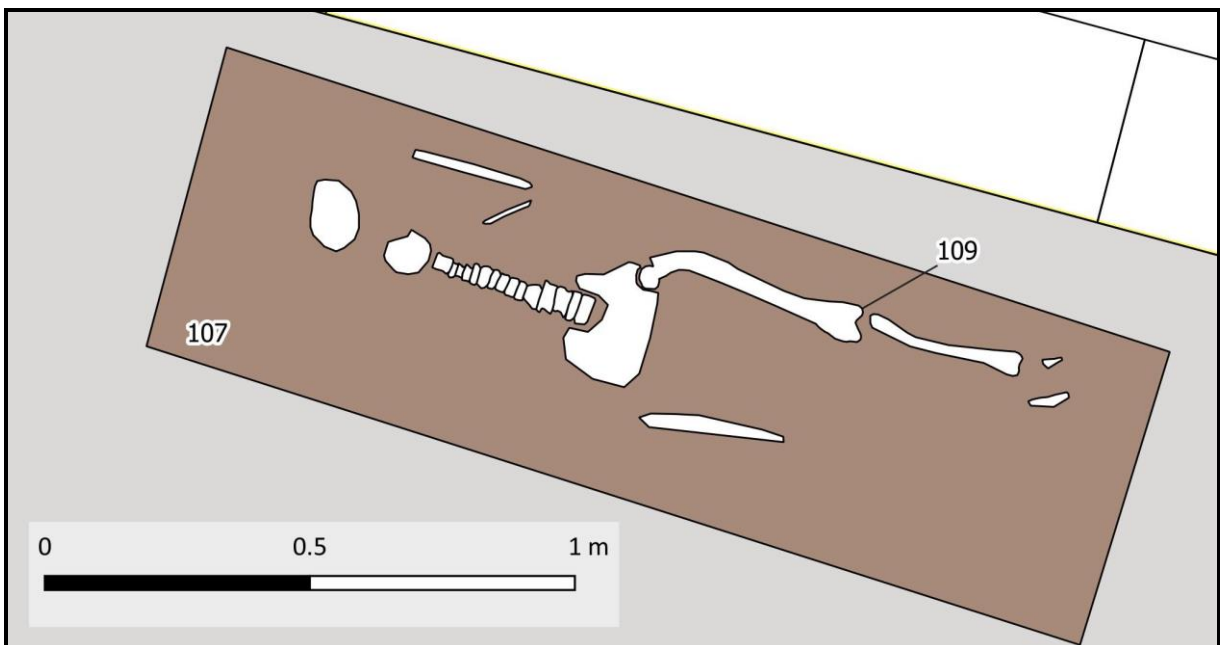
Figuur 39: begraafing S107 met hout van kistdeksel *in situ*.

Figuur 40: begraafing S107 met kisthout, textiel en skelet S109 *in situ*.

Figuur 41: detail van textiel (kistbekleding?) *in situ*.

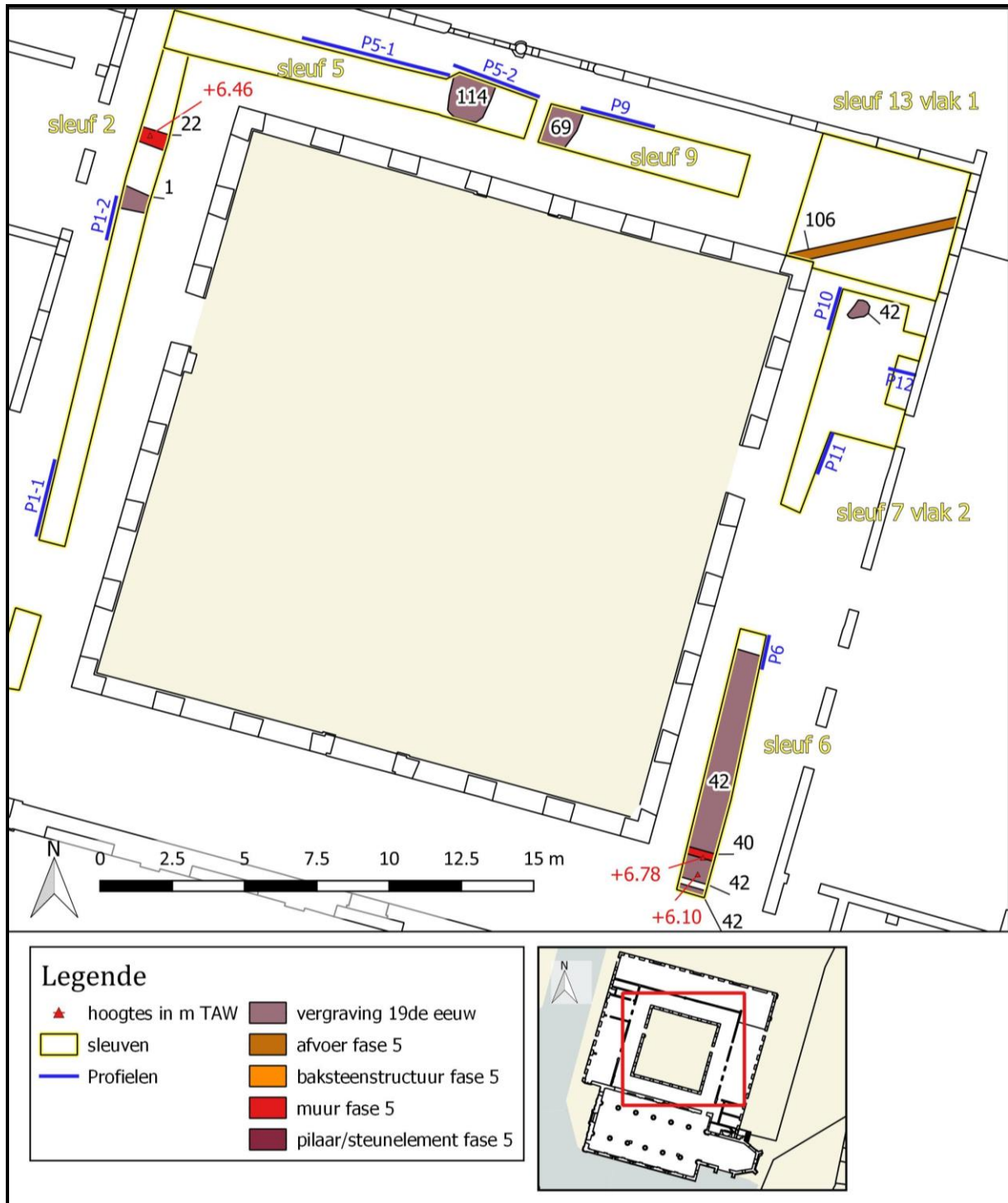

Figuur 42: detailtekening van skelet S109.

6.6. Fase 5: 19de en 20ste eeuw

6.6.1. Beschrijving van de sporen

6.6.1.1. Sporen in de pandgang

Figuur 43: sporenplan fase 5 – pandgang.

Op het einde van de 18de eeuw verloor het gebouw zijn religieus karakter en kreeg het een nieuwe functie. Eén van de opvallendste archeologische vaststellingen was de grote impact die dit had op het bodemarchief. Overal in de pandgang werd de vloer uitgebroken en de ondergrond vergraven. In sleuf 2 gebeurde dit eerder plaatselijk. De vergravingen bleven hier beperkt tot enkele grote kuilen (S4 & S5) die niet dieper gingen dan +6,50m TAW. In de noordelijke pandgang was de verstoring reeds veel ingrijpender. In sleuf 5 kon worden gesproken van een volledige vergraving tot +6,30m TAW (zie Figuur 44). De stratigrafische studie van de verstoringslagen geeft een beeld van de manier waarop de vergravingen plaatsvonden. Van oost naar west werden in de noordelijke pandgang voortschrijdend delen van een drietal meter uitgegraven en opnieuw opgevuld. Er was steeds een kleine onderlinge overlap.

Figuur 44: zicht op profiel 5 (sleuf 5) met aanduiding van de onderkant van het verstoringspakket

In het oostelijke en tevens oudste deel van het klooster (sleuven 6, 7, 9 en 13) was de impact van de 19de-eeuwse graafwerken het grootst (zie Figuur 45). Bijna overal werden tot op +6,05m TAW alle oorspronkelijke lagen verstoord.

De samenstelling van de verstoringslagen was zeer typisch en ongeveer overal dezelfde. Het ging om vrij losse, zandige pakketten met grijze kleur die veel kleine puinbrokjes bevatten. De meest opvallende waarneming was de grote hoeveelheid los menselijk bot die in de vullingen werd aangetroffen. Dit was vooral in het oudste deel van het klooster

(sleuf 6, 7, 9 en 13) het geval. Het ging vooral om grote botten en in veel mindere mate om schedels. De grootste hoeveelheid botmateriaal komt niet toevallig overeen met het deel van de pandgang waar bij eerder onderzoek een aantal grafstenen werd teruggevonden. Omdat ook onder deze grafstenen de onderliggende lagen verstoord waren, kan met zekerheid worden gesteld dat deze niet meer op hun oorspronkelijk plaats lagen.

Figuur 45: zicht op profiel 10 (sleuf 7) met aanduiding van de onderkant van de verstoringspakketten.

Er is geen sluitende verklaring voor het waarom van deze vergravingen. De aanzienlijke hoeveelheid botmateriaal wijst er wel op dat er op zijn minst enkele tientallen begravingen aanwezig waren, wat de nodige impact kan hebben gehad op de bovenliggende vloer. Waarschijnlijk werd het klooster intentioneel ontkneld, al dan niet met het oog op de stabilisatie van de ondergrond. De grote hoeveelheid los bot die achterbleef wijst er in ieder geval op dat een doelbewuste ontknelling op een zeer slordige manier gebeurde.

In de 19de eeuw werd de pandgang gecompartmenteerd in verschillende kleinere ruimtes. De funderingen van enkele van deze muren werden aangetroffen in de sleuven

en gedocumenteerd (zie Figuur 46). In de noordwesthoek van de pandgang (sleuf 2) werd fundering S22 aangetroffen. Deze muur sloot de westelijke pandgang af. De fundering was 0,54m breed en opgebouwd uit bakstenen van formaat 18,0x8,0x4,0cm.

In het zuiden van sleuf 6 werd S40 blootgelegd. Deze sloot de oostelijke pandgang af en was opgebouwd uit bakstenen van formaat 17x7,5x4,5cm.

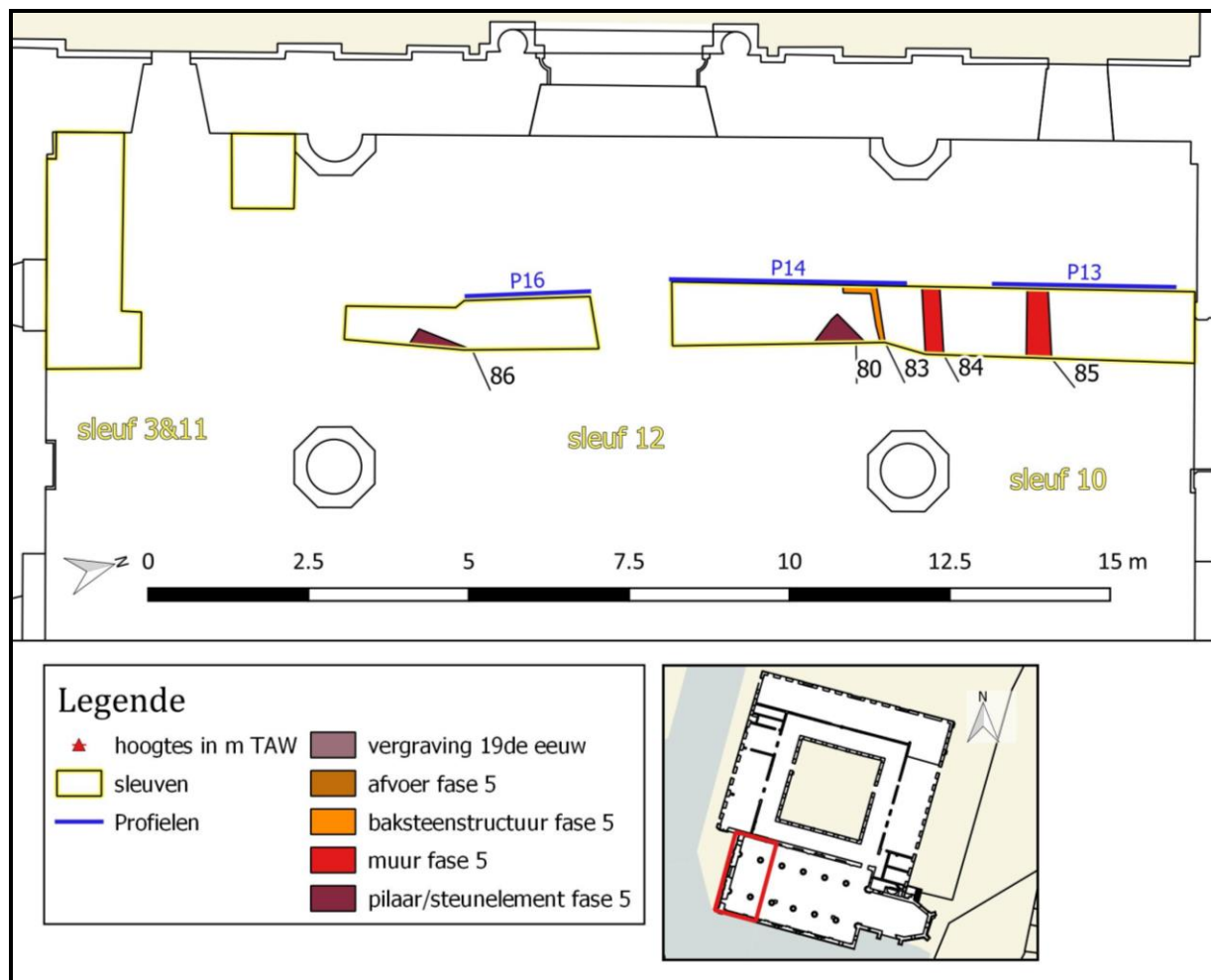
Figuur 46: zicht op binnenmuren S22 (links) en S40 (rechts).

Tenslotte werd in het noordoosten van de pandgang (sleuf 13) een afvoergootje (S106) met verloop zuidwest-noordoost vastgesteld (zie Figuur 47). Het bevond zich op geringe diepte en werd ook bij eerder archeologisch onderzoek reeds gedocumenteerd. Het was opgebouwd met bakstenen van het formaat 18,5x8,5x5,0cm.

Figuur 47: zicht op gootje S106.

6.6.1.2. Sporen in de kerk

Figuur 48: sporenplan van fase 5 – kerk.

Ook in het voormalige kerkgebouw werden sporen uit de 19de eeuw teruggevonden. Het meest opvallend waren 2 schijnbaar vierkante funderingen die een onderlinge afstand van 6m hadden en op 3m van de westmuur werden aangetroffen (zie

Figuur 49 en Figuur 50). Het ging om S86 in sleuf 12 en S80 in sleuf 10. Deze waren beide noordoost-zuidwest georiënteerd, hetgeen niet overeenkomt met de oriëntatie van het kerkgebouw. Beide funderingen waren minstens 1mx1m groot en opgebouwd uit bakstenen van het formaat 17,0x5,0x7,0cm, verbonden met vrij harde, witte kalkmortel. De bovenkant bevond zich rond +6,78m TAW. S80 kon over de volledige hoogte worden geregistreerd. Deze was over 0,46m bewaard.

Figuur 49: zicht op fundering S86.

Figuur 50: zicht op fundering S80.

Naast deze opvallende structuren werd in sleuf 10 ook een gemets 'putje' geregistreerd (S83).

In het noorden van sleuf 10 werden 2 muren teruggevonden die eveneens aan deze fase konden worden toegewezen (zie Figuur 51). Het ging om S84 en S85, met een respectievelijke breedte van 0,28 en 0,35m. Ze bevonden zich net onder de kerkvloer en waren opgebouwd uit bakstenen van formaat 17,0x7,0x4,0cm. Hun functie had waarschijnlijk te maken met de indeling van de kerk tijdens de militaire fase.

Figuur 51: zicht op muur S85.

6.6.2. Beschrijving van de vondsten

6.6.2.1. Aardewerk

In totaal werden 53 stukken aardewerk ingezameld, goed voor 11,5% van het totaal binnen het project. De lagen waaruit deze vondsten werden gerecupereerd werden oorspronkelijk gegenereerd tijdens fase 2 en fase 4, maar werden tijdens fase 5 vergraven en vermengd. 19de- en 20ste-eeuws materiaal blijkt echter nagenoeg niet of weinig afwezig te zijn, wat erop lijkt te wijzen dat bij de vergaving de oorspronkelijk vulling niet of weinig werd vermengd met nieuw materiaal.

Het **rood geglazuurd aardewerk** maakte met 40 stukken het gros van het aardewerk uit (75,5%). Zoals in fase 2 lijkt dit deelensemble stukken te bevatten met een datering van ca. 1350 tot 1700. Ook het gebruik van glazuur varieerde aanzienlijk, hetgeen deze ruime dateringsperiode verder ondersteunt. In het vormenspectrum konden veel komvormen met eenvoudige rand worden herkend, o.a. met horizontaal oor (INR40). Verder waren ook grapes aanwezig. Eén klauwvormig pootje kan aan een vroeg model van deze vorm worden toegeschreven en is vrijwel zeker te dateren in de 14de eeuw (INR35). Verder konden ook braadpannen worden vastgesteld met ronde steel (INR35) en kruiken/ kannen. Van deze laatste vormgroep zijn een bodem met standring (INR35 – zie Figuur 52) en een groot geglazuurd oor met groene glazuurvlekken en duimdruk het vermelden waard (INR44).

De rest van dit deelensemble werd vooral uitgemaakt door **steengoed**. Het ging om 8 scherven (15%). De diagnostische scherven hadden allen een post-middeleeuwse datering. De bovenkant van een fles kon worden gedateerd in de 17de eeuw (INR35 – zie Figuur 52).

Andere aardewerkvondsten bleven beperkt tot 2 scherven **grijs aardewerk**, 1 scherf **faïence**, 1 scherf **majolica** en 1 **pijpensteeltje**.

6.6.2.2. Andere vondsten

Naast het aardewerk viel vooral de aanzienlijke hoeveelheid menselijk bot op die uit de vergraven lagen van fase 5 kon worden gerecupereerd. Het ging om 187 stukken die vooral werden gerecupereerd uit de lagen van sleuven 6 en 7 en in mindere mate uit sleuf 1 en 9. Het was opvallend dat het vooral om boven- en onderbenen ging en in

mindere mate om ribben en schedels. Het ging om de botresten van minstens 30 personen. Er kan worden aangenomen dat deze in de pandgang begraven lagen. Gezien de opgravingen slechts een beperkt deel van de pandgang besloeg, is het goed mogelijk dat het totaal aantal begravingen boven de 100 individuen lag. Aangezien het botmateriaal totaal uit zijn anatomische context was verdwenen, werd het in bulk ingezameld. Van elke bulkzak werd een monster van 2 bovenbenen en 2 onderbenen genomen. In overleg met de stedelijke dienst Archeologie en het agentschap Onroerend Erfgoed werd besloten dat de rest van het botmateriaal in de bulkzakken geen verder onderzoek behoefde. Vervolgens werd het materiaal door de dienst Archeologie overgedragen aan het team Begraafplaatsen van de stad Mechelen.

Verder werden uit de lagen van fase 5 nog enkel oesterschelpen en stukken natuursteen gerecupereerd.

Figuur 52: selectie van rood aardewerk, steengoed en majolica uit fase 5 (INR35).

7. DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE VINDPLAATS

7.1. Algemene conclusie

Zowel in het klooster- als in het kerkgebouw werden sporen aangetroffen die ouder zijn dan de huidige gebouwen. In de pandgang ging het slechts om enkele lagen. In het kerkgebouw werden de resten aangetroffen van de gebouwen die tot 1720/1733 mogelijk op 'perceel 7' stonden langs de Jodenstraat. Deze bevonden zich bijna 1,5m onder de huidige kerkvloer.

De bouw van de pandgangen in verschillende fases tussen 1657 en 1684 kon vrij goed worden gevolgd in de archeologische sporen. In de oostvleugel – het oudste deel van het klooster – werd eerst de fundering gebouwd, waarna het terrein enkele tientallen centimeters werd opgehoogd. Daarna werd het genivelleerd met een pakket compact puin, waarop de werkvloer voor de ruwbouw werd ingericht. Nadien werd de kloostergang nog aanzienlijk verhoogd tot het huidige vloerniveau. De bouw van de westvleugel gebeurde tussen 1681 en 1684 op een soortgelijke manier. Hier werd opgehoogd met pakketten die via het reeds bestaande, oostelijke deel van het klooster werden aangevoerd.

Ook de bouw van de kerk verliep tussen 1720 en 1733 op een soortgelijke manier. De aanwezige gebouwen werden tijdens of kort voor de constructiewerken afgebroken, waarna de funderingen werden gebouwd. Nadien werd de binnenkant van de kerk bijna 1,5m opgehoogd tot het huidige vloerniveau. De pakketten die hiervoor gebruikt werden konden via het reeds bestaande klooster relatief gemakkelijk in de ruimte worden gestort.

Er werden weinig sporen van de eigenlijke occupatie door de Predikheren teruggevonden. De belangrijkste waren 2 begravingen die in het noordoosten van de pandgang werden onderzocht. Dit was tevens het oudste deel van het klooster. De kans is reëel dat zich hier de meeste begravingen bevonden. Ook de vondst van een grote hoeveelheid menselijk bot in de onderliggende lagen spreekt hiervoor.

Nadat de Predikheren op het einde van de 18de eeuw het klooster verlaten hadden werden de begravingen in de pandgangen voor het overgrote deel geruimd. In de praktijk werden de graven zonder veel respect zwaar geroerd en werd de ondergrond gehomogeniseerd. Het meeste – zoniet alle - bot bleef ter paatse. Dit had een desastreuze impact op het bodemarchief. In de pandgangen werden tevens enkele muren uit deze

periode vastgesteld die een indelende functie hadden. In het kerkgebouw kwamen enkele vierkante funderingen uit de 19de eeuw aan het licht. Voor geen van deze kon een sluitende interpretatie worden gevonden.

Ondanks de beperkte en verspreide ingreep werden uit alle belangrijke fasen van de ontwikkelingsgeschiedenis van het terrein sporen teruggevonden.

8. LITERATUUR

- **Internetbronnen**

- <https://www.geopunt.be>
- <https://id.erfgoed.net/archeologie/archeologienotas/684>

- **Uitgegeven bronnen**

- RAFFO, P. e.a. 2014: Opgravingen in het voormalige Dominicanenklooster te Mechelen, in: *Opgetekend Verleden* 6. 6-29.

- **Onuitgegeven bronnen**

- KINNAER, F. 2011: Deel I: Historisch onderzoek, in: Vanholme N. (red.) 2010: *Archeologisch en historisch onderzoek. Mechelen – Arresthuis (prov. Antwerpen). Historisch onderzoek, Archeologisch onderzoek en Materiaalstudie, Intern VIOE-rapport 09*, Brussel.
- SMEETS, M. & VAN DER WAA, M. 2017. *Archeo-rapport 404, het archeologisch onderzoek in het Predikherenklooster te Mechelen*. Tienen, 2017. Onuitgegeven opgravingsrapport.
- S.A., 2016. *Restauratieve werken – Technisch bestek archeologie*.
- ORNAMENT cvba 2012: *Bouwhistorisch en materiaaltechnisch onderzoek van het Predikherenklooster te Mechelen*, bestek nr. 2011-MZ-104, mei-september, onuitgegeven onderzoeksrapport.

9. BIJLAGEN

- Database met alle foto's en inventarissen is te raadplegen via:
<http://www.monarcho.be/web/monument/archeologie/public/home/home?globals=%7B%22ProjectId%22%3A%2261b329fd-3ab8-4635-9361-a72100ec4040%22%7D>.
Bij vragen hieromtrent: neem contact via info@monument.be.

- Bijlage 1: Overzicht van de sleuven
- Bijlage 2: Fase 1 - sporen ouder dan de huidige gebouwen – overzicht
- Bijlage 3 en 4: Fase 1.1 en fase 1.2 – sporen ouder dan de huidige gebouwen – details
- Bijlage 5: Fase 2 – bouw van de oostvleugel (1657) – muren
- Bijlage 6: Fase 2 – bouw van de oost- en westvleugel – werkvloeren en ophogingen (1657 en 1681)
- Bijlage 7: Fase 3 – bouw kerk (1722-1733)
- Bijlage 8: Fase 4: occupatie klooster door predikheren (1657-1796)
- Bijlage 9: Fase 5 – 19de en 20ste eeuw
- Bijlage 10: Profielen SL1, SL2, SL5 en SL9
- Bijlage 11: Profielen SL7
- Bijlage 12: Profielen kerk